

PAWEŁ BIELICKI

Towarzystwo Azji i Pacyfiku, Toruń

ORCID: 0000-0002-5015-6869

e-mail: bielicki11@gmail.com

Relacje chińsko-północnokoreańskie za rządów Xi Jinpinga – szorstka przyjaźń czy długotrwałe partnerstwo?

Sino-North Korean relations under Xi Jinping's
rule – a rough friendship or a long-term
partnership?

Słowa kluczowe: Chiny,
Korea Północna, Kim
Dzong Un, Xi Jinping, USA

Keywords: China, North
Korea, Kim Dzong Un,
Xi Jinping, USA

Sino-North Korean relations under Xi Jinping's rule – a rough friendship or a long-term partnership?

The main purpose of my considerations will be to present the most important determinants and relationships that characterize China-North Korea relations during the presidency of Xi Jinping. Based on the available literature on the subject, I would like to try to answer the question whether the relations of the two entities should be considered as rough friendship or long-term partnership. In addition, I intend to state whether mutual ties should be expected in the future.

At the beginning I will describe the relations between China and North Korea during the Cold War, when both countries fought in the Korean conflict against the United States and the United Nations. In addition, it would be appropriate to look at the relations of both entities from 1955 to the fall of the USSR, when the North Korean dictator, Kim Il-sung Ir Sen, as part of his doctrine of independence (Juche) balanced in foreign policy between China and the Soviet Union. Post-Cold War times and Beijing's relationship with Pyongyang will also be of interest to me until 2013, when the North Korean nuclear program became an increasingly contentious issue. In the rest of the work, it will be important to describe the relationship of both countries since Xi Jinping took power in China and Kim Jong Un a in North Korea. At that time, despite official declarations of cooperation, relations between the two countries remained cool. It was only the direct negotiations between North Korea and the United States since 2018 that increased its importance in Chinese policy, as evidenced by the visit of the to Pyongyang discussed in the text in June 2019. In the article I intend to raise economic contacts between both entities.

In summary, I am trying to answer the question of how relations between China and North Korea will develop in the future. I intend to assess whether the growing role of the DPRK in an international configuration it can contribute to wider, strategic ties with Beijing.

Wprowadzenie

Wydarzenia międzynarodowe rozgrywające się w latach 2018–2019 na Dalekim Wschodzie, powiązane związkami przyczynowo-skutkowymi z dwukrotnym spotkaniem przywódcy Korei Północnej Kim Dzong Una z prezydentem USA Donaldem Trumpem w Singapurze i Wietnamie – odpowiednio 12 czerwca 2018 r. i 27–28 lutego 2019 r. – każą nam postawić pytanie o stosunki Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej z innym azjatyckim krajem bezpośrednio uczestniczącym w sporze koreańskim. Tym państwem są Chiny, odgrywające rolę patrona północnokoreańskiego reżimu i blokujące dotychczas wszelkie zachodnie sankcje wobec Pjongjangu. Za rządów obecnego przewodniczącego ChRL¹ Xi Jinpinga Państwo Środka dąży do utrzymania swego bezpośredniego wpływu na przebieg wydarzeń w Korei Północnej, unikając przy tym jawnego popierania jej władz. W niniejszym artykule chciałbym nakreślić aktualne powiązania obu podmiotów w okresie, gdy przewodniczącym państwa chińskiego jest Xi. Zamierzam przyrzeć się zwłaszcza aspektom politycznym wzajemnych kontaktów i podkreślić rolę Korei Północnej w chińskiej strategii globalnej i w odniesieniu do napięć między Chinami a Stanami Zjednoczonymi. Ponadto zasadnym będzie zaakcentowanie znaczenia gospodarczego Chin dla KRLD. Istotne wydają się odpowiedzi na poniższe pytania: Jak przebiegały stosunki chińsko-północnokoreańskie w okresie zimnej wojny? Jak upadek ZSRR i reformy gospodarcze w Chinach wpłynęły na wzajemne kontakty? Co zmienił początek rządów Xi we wzajemnych relacjach? Jak Chiny są ustosunkowane do programu atomowego swego sąsiada? Jaki pogląd na stosunki z Chinami prezentuje przywódca Korei Północnej Kim Dzong Un? Jak spotkania Kima z prezydentem USA Donaldem Trumpem w Singapurze i Wietnamie wpłynęły na stosunki chińsko-północnokoreańskie? Jak związki Chin i Korei Północnej z mocarstwami wpływają na relacje Pekin–Pjongjang, w tym na kontakty ekonomiczne obu podmiotów? Na wstępie chciałbym odnieść się do historii wzajemnych stosunków.

1 Należy zaznaczyć, że oficjalny tytuł głowy państwa w Chinach to: przewodniczący Chińskiej Republiki Ludowej. Prezydent jest zaś głową państwa w Republice Chin na Tajwanie. Aktualnie jest nim pani Cai Ying-wen.

Historia relacji między Chinami a Koreą Północną

Definiując obecne relacje między interesującymi nas podmiotami, należy przyrzeć się genezie zimnej wojny i powstaniu w 1945 r., na mocy umowy poczdamskiej, dwóch państw koreańskich – Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej pod przewodnictwem Kim Ir Sena, pod protektoratem Związku Sowieckiego, oraz Republiki Korei pod przywództwem Li Syngmana, kontrolowanej przez Stany Zjednoczone. Od początku istnienia obu Korei Kim zmierzał do siłowego zjednoczenia kraju, lecz jego plany wymagały poparcia Związku Sowieckiego oraz Chińskiej Republiki Ludowej, od 1 października 1949 r. pod rządami Mao Zedonga. Okazją do zrealizowania tej idei nadarzyła się w czerwcu 1950 r., kiedy to wybuchła wojna koreańska, zainicjowana przez północnokoreańskiego dyktatora, którego wspierał przywódca ZSRR. Józef Stalin – sekretarz generalny KC WKP (b) (Wszzechzwiązkowej Komunistycznej Partii Bolszewików) od samego początku konfliktu dążył do wciągnięcia Chińczyków do wojny, co nie tylko odciążałoby Związek Sowiecki od bezpośrednich działań i zminimalizowałoby ryzyko poważnego konfliktu na linii Stany Zjednoczone–ZSRR, ale też doprowadziłoby do wrogości między USA a ChRL. Obawiając się starcia militarnego z USA, Stalin w rozmowie z Kim Ir Senem powiedział, że jeśli Korea Północna będzie chciała podbić swojego południowego sąsiada, to musi się on zwrócić z prośbą o pomoc do Mao². Mimo początkowych wahań przywódca KPCh zdecydował się w październiku 1950 r. bezpośrednio interweniować w Korei, walcząc z wojskami ONZ dowodzonymi przez Amerykanów. Jego krok doprowadził do sytuacji patowej na froncie i konieczności podpisania rozejmu w Phammudżomie po trzech latach konfliktu, tj. 27 lipca 1953 r. Po śmierci Stalina w marcu tegoż roku Kim, zdając sobie sprawę z kłopotliwego położenia własnego reżimu, postanowił zainicjować w swoim kraju politykę *dżucze* (samodzielności) we wszystkich dziedzinach, w tym w polityce zagranicznej, co spotkało się z dezaprobatą strony chińskiej. Relacje dwustronne pogorszyły się dodatkowo na skutek wyeliminowania wszelkich oponentów w partii mających ściśle powiązania

2 W. Stueck, *The Korean war. An international history*, Princeton University Press, New York 1995 (Princeton Studies in International History and Politics), s. 36.

z Komunistyczną Partią Chin³. Nie bez znaczenia dla ochłodzenia stosunków było także wycofanie wojsk chińskich z Korei Północnej w 1958 r.⁴

Sytuację zmienił rozłam radziecko-chiński, zmaterializowany w 1960 r. powrotem z Chin do ZSRR radzieckich specjalistów zajmujących się produkcją broni atomowej dla ChRL. Nie wnikając głębiej w przyczyny sporu między oboma krajami, można stwierdzić, że rozbieżności pomiędzy nimi postawiły władze w Pjongjangu w kłopotliwym położeniu. Korea Północna, będąca ideologicznie bliższa reżimowi Mao, ze względu na realizowaną politykę niezależności nie zdecydowała się związać bliżej z Chinami kosztem Kremla. Kim Ir Sen, ku niezadowoleniu Chińczyków, zaczął prowadzić politykę równowagi między oboma mocarstwami. Dowodzi tego podpisanie w 1961 r. układów o przyjaźni i współpracy zarówno z ZSRR, jak i ChRL. Jak podkreśla Nick Bisley, wprowadzie traktat z Chinami deklarował obronę Korei Północnej przed potencjalną agresją, nie oznaczał jednak, że odnosiły się one z sympatią do sąsiada. Autor wysuwa wniosek wręcz kontrowersyjny, że mimo poniesienia przez Chińczyków ofiar w obronie Kim Ir Sena w czasie wojny koreańskiej oba kraje nigdy ze sobą się w pełni nie dogadywały, a w okresie zimnej wojny to ZSRR był głównym sprzymierzeńcem Korei Północnej⁵. Północnokoreański dyktator starał się jednak realizować politykę balansowania między oboma mocarstwami, dbając o możliwość zawarcia potencjalnego sojuszu z jednym z tych państw w wypadku pogorszenia się stosunków z drugim. Świadczyć o tym może fakt, że w obliczu rewolucji kulturalnej w Chinach Pjongjangu zbliżył się do Związku Radzieckiego, gdzie na skutek przewrotu pałacowego usunięto ze wszystkich stanowisk rządzącego wówczas w ZSRR Nikitę Chruszczowa. Jego następcą, Leonid Breżniew, przez pierwsze lata swojego urzędowania przejawiał bardziej konserwatywny kurs w polityce zagranicznej niż jego poprzednik. Z kolei w obliczu odprężenia międzynarodowego w Europie, datowanego na lata 70.

3 W. Tomaszewski, *Chiny porzucają dynastię Kimów*, CSPA, 3 VII 2015 [dostęp: 11 V 2020], dostępny w internecie: <<http://www.polska-azja.pl/w-tomaszewski-chiny-porzucaja-dynastie-kimow/>>.

4 O. Pietrewicz, *Półwysep Koreański w polityce mocarstw w XXI wieku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2014, nr 1 (44), s. 189.

5 N. Bisley, *What's China's relationship with North Korea really like*, La Trobe University, dostępny w internecie [dostęp: 11 IV 2020]: <<https://www.latrobe.edu.au/nest/whats-chinas-relationship-north-korea-really-like/>>.

XX wieku, Kim Ir Sen zdecydował się na poprawę stosunków z Chinami, czego dowodem była wizyta Zhou Enlaia w Pjongjangu w 1970 r., kiedy to chiński premier przeprosił za politykę Chin wobec KRLD i oskarżenia skierowane wobec tamtejszych rządzących o przychylną postawę wobec ZSRR. Zapowiedział też nowe otwarcie w stosunkach bilateralnych⁶. Mimo poprawienia relacji między oboma państwami strona chińska odmawiała jawnego poparcia działań Korei Północnej i udzielenia aprobaty dla próby ponownej agresji Kim Ir Sena na Koreę Południową w 1975 r⁷. Dostrzegając niewystarczające wsparcie dla Korei Północnej ze strony rządzących w Chinach na przełomie lat 70. i 80. XX wieku, dyktator wyraził chęć ponownego nawiązania zintensyfikowanych kontaktów z Kremlem oraz jego satelitami, czego dowiodła jego wizyta w ZSRR i w europejskich krajach socjalistycznych (w tym także w Polsce) w sierpniu 1984 r.

Śmierć Mao Zedonga i przejęcie władzy przez Deng Xiaopinga nie zmieniły znacząco sytuacji. Nowy przywódca Chin, skupiając się na reformach gospodarczych, nie reagował na powtarzające się północnokoreańskie akty terroru wobec polityków z Korei Południowej. W dalszym ciągu koncentrował się jedynie na werbalnym poparciu polityki Korei Północnej i sprzeciwie wobec nakładanych na nią przez Zachód restrykcji ekonomicznych. Politycy chińscy jednocześnie nakładali Kim Ir Sena do podjęcia reform gospodarczych, co nie spotkało się z jego aprobatą. Badaczka zagadnień Półwyspu Koreańskiego Grażyna Strnad precyzuje jednak, że dyktator ten, pomimo krytycznego stosunku do inicjowanych chińskich reform gospodarczych, w obliczu kłopotów ekonomicznych i chłodnego stosunku nowego prezydenta Rosji Borysa Jelcyna do Korei Północnej, zaczął przejawiać chęć nieokreślonej modyfikacji systemu ekonomicznego swego kraju oraz ponownej reorientacji polityki zagranicznej, zwracając się w stronę Chin, czego dowiodła jego wizyta w Pekinie w październiku 1991 r⁸. Od początku lat 90. XX wieku coraz istotniejszą kwestią w przedmiotowej materii stawał się program atomowy KRLD, zainicjowany przez Kim Ir Sena jeszcze

6 W. Dziak, *Kim Jong Il*, ISP PAN, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004, s. 178.

7 W. Dziak, *Kim Jong Il*, s. 182.

8 G. Strnad, *Korea. Polityka Południa wobec Północy w latach 1948–2008. Zmiana i kontynuacja*, Instytut Zachodni, Poznań 2014, s. 278.

w 1962 r.⁹ Chiny, na początku owej dekady izolowane na arenie międzynarodowej po użyciu siły wobec protestujących na placu Tiananmen w czerwcu 1989 r., zaczęły wywierać nacisk na decydentów w Pjongjangu, aby podjęły negocjacje ze społecznością międzynarodową i ograniczyli tempo swoich zbrojeń nuklearnych. Jednocześnie Chiny nadal energicznie wetowały wszelkie sankcje gospodarcze wobec KRLD, uznając je za kontrproduktywne. To właśnie w wyniku nacisków Państwa Środka doszło w 1999 r. do spotkania nowego północnokoreańskiego przywódcy, Kim Dzong Ila, z ówczesną amerykańską sekretarzem stanu Madeleine Albright oraz z prezydentem Korei Południowej Kim Dae Dzungiem, dążącym do osłabienia napięć z północnym sąsiadem. Późniejsze fiasko procesu pokojowego na Półwyspie Koreańskim, spowodowane agresywną retoryką władz KRLD oraz zmianą podejścia administracji amerykańskiej najpierw prezydenta George'a Busha, a następnie Baracka Obamy do kwestii koreańskiej, spotkało się z niezadowolaniem Chin, niemających w rzeczywistości wielkiego wpływu na politykę północnokoreańskiego dyktatora. Dowiodły tego przeprowadzane kolejne próby atomowe i raketowe oraz niechęć komunistów z północnej części Korei do uczestnictwa w zainicjowanych w 2003 r. rozmowach sześciopartynnych z udziałem USA, Rosji, Chin, Japonii i obu Korei, dotyczących właśnie rozwiązania problemu nuklearnego. Po wycofaniu się w tymże roku Pjongjangu z układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej niezadowolone chińskie władze osiągnęły poziom publicznego obarczania przez naukowców tego kraju Korei Północnej winą za pogłębianie kryzysu, co stanowiło zupełnie nową sytuację, gdyż wcześniej Pekin nie pozwalał sobie na najmniejszą jawną krytykę reżimu Kim Dzong Ila¹⁰. Niezadowolone Chin wobec postawy Korei Północnej narastało także z powodu kolejnych prób nuklearnych w 2006 r. i 2009 r.¹¹, a także ze względu na wycofanie się przedstawicieli północnokoreańskiego rządu z rokowań sześciopartynnych

9 G. Strnad, *Rozmowy sześciopartynne – dyplomatyczne wyzwanie wobec problemu denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego*, „Przegląd Strategiczny” 2014, nr 7, s. 293.

10 J. Bayer, W. Dziak, *Korea&Chiny*, tom 1: *Strategia i polityka*, ISP PAN, Warszawa 2006, s. 239–240.

11 W sumie reżim północnokoreański przeprowadził 6 prób nuklearnych – 9 października 2006 r., 25 maja 2009 r., 12 lutego 2013 r., 6 stycznia 2016 r., 9 września 2016 r. oraz 3 września 2017 r. Pierwsza z nich miała moc wybuchu od 0,7 do 2 kiloton, druga – od około 2 do 5,4 kiloton, trzecia – 6–7 kiloton, czwarta – 7–16 kiloton, piąta – około 15–25 kiloton, natomiast szósta – od 70 do 280 kiloton.

w sierpniu 2008 r. Na osłabienie wzajemnych więzi miał także wpływ brak umiejętności nawiązania kontaktu między kolejnymi przywódcami obu krajów. Jak podkreśla chiński naukowiec Yan Xuotong, w przeszłości kontakty Kim Ir Sena z Mao oraz Dengiem przyczyniły się do rozwoju stosunków obu państw, po ich śmierci zaś czynnik osobisty w relacjach zniknął całkowicie¹². Ten sam fakt przyczynił się do osłabienia obopólnych kontaktów po objęciu rządów w 2002 r. przez Hu Jintao, kontynuatora polityki Jiang Zemina – swojego poprzednika na stanowisku sekretarza generalnego KC KPCh i przewodniczącego ChRL.

Stosunki polityczne Chiny–KRLD za rządów Xi Jinpinga

Omawiając relacje polityczne obu państw w okresie sprawowania władzy przez obecnego przewodniczącego ChRL, zwróćmy uwagę, że zarówno w Korei Północnej, jak i w Chinach początek drugiej dekady XXI wieku przyniósł zmiany na szczytach władzy. W 2013 r. chiński przywódca Hu Jintao po dwu pięcioletnich kadencjach, zgodnie z obowiązującymi wówczas regułami, ustąpił ze wszystkich zajmowanych urzędów partyjnych i państwowych. Jego następcą został dotychczasowy wiceprzewodniczący Xi Jinping, od początku swojego urzędowania dążący do zwiększenia zakresu władzy osobistej. W kwestii Korei Północnej reprezentował jednak pogląd zbliżony do swoich poprzedników, zmierzając do łagodzenia perturbacji między KRLD a Stanami Zjednoczonymi i wstrzymania prób nuklearnych Pjongjangu oraz próbując przymusić reżim Kimów do rokowań sześciostronnych w tej materii. Chiny potwierdziły swoje zaangażowanie w ten proces, czego dowodem było spotkanie wiceprzewodniczącego ChRL Li Yuanchao i Kima w Pjongjangu 26 lipca 2013 r. z okazji sześćdziesiątej rocznicy podpisania zawieszenia broni w wojnie koreańskiej¹³.

Taka postawa chińskiego rządu była kontynuowana mimo coraz bardziej wojowniczego stanowiska nowego przywódcy Korei Północnej, Kim Dzong Una. Objąwszy władzę po śmierci swojego ojca, Kim Dzong Ila,

12 A. Boc, *Does China's 'alliance treaty' with North Korea still matter?*, „The Diplomat” [online], 26 VI 2019 [dostęp: 14 V 2020], dostępny w internecie: <<https://thediplomat.com/2019/07/does-chinas-alliance-treaty-with-north-korea-still-matter/>>.

13 S. Snyder, S. W. Byun, *China–Korea relations: how does China solve a problem like North Korea?*, „Comparative Connections” 2013, vol. 15, issue 2, s. 97.

w grudniu 2011 r., młody dyktator znacząco przyspieszył prace nad rozwojem arsenału broni nuklearnej, eliminując przy tym przeciwników politycznych w sposób okrutny, przypominający rządy Kim Ir Sena. Szczególne zaniepokojenie wśród nowej administracji w kompleksie rządowym Zhongnanhai (中南海) wzbudziła egzekucja Dżang Song-thaeka, wiceprzewodniczącego Partii Pracy Korei¹⁴ i wuja przywódcy, mającego bliskie powiązania polityczne i gospodarcze z ChRL. Oskarżony o działalność na szkodę państwa pod sfingowanymi zarzutami, został w grudniu 2013 r. skazany na śmierć i rozstrzelany¹⁵. Będąc zwolennikiem reform gospodarczych w chińskim stylu, dążył on do rozbudowy specjalnych stref ekonomicznych mogących przynieść korzyści dla północnokoreańskiej gospodarki. W opinii Marcina Danielewskiego, dokonując egzekucji na tak wysoko postawionym urzędniku, Kim Dzong Un wysłał sygnał do Pekinu, że nie życzy sobie, aby reżim Xi Jinpinga wywierał znaczący wpływ na politykę wewnętrzną i zagraniczną Korei Północnej¹⁶. Co jest niezwykle istotne, w tym czasie Kim podjął decyzję o zawieszeniu wszystkich spotkań na wysokim szczeblu z Chinami¹⁷. O skali niechęci szefa Partii Pracy Korei do Chin w tym czasie niech świadczy fakt, że w marcu 2013 r, jeszcze przed aresztowaniem wuja, południowokoreańska gazeta „Chosun Ilbo” poinformowała, że w Akademii Wojskowej im. gen. Kang Kona, znajdującej się w pobliżu międzynarodowego portu lotniczego w Pjongjangu, wizualizowano plakaty określające Chiny jako „naszego wroga”. Wymowne jest także zdarzenie opisywane przez dziennikarza „New Focus International”. Czytamy tam, że w kwietniu 2013 r. KC PPK wydał dokument określający Chiny jako „złego sąsiada” i państwo o skorumpowanej gospodarce. W piśmie członkowie organu mieli wzywać do umocnienia „niezależnej gospodarki” Korei Północnej¹⁸. Ponadto północnokoreański

- 14 W północnokoreańskim systemie politycznym partia rządząca w nazwie odwołuje się do całej Korei.
- 15 Y. Jang, D. Son, *Sino-DPRK geopolitical curse behind Kim Jong-un's olive branch*, „Pacific Focus-Inha Journal Of International Studies” 2020, vol. 35, issue 1, s. 40.
- 16 M. Danielewski, *Priorytety polityki zagranicznej Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej i Republiki Korei*, „Świat Idei i Polityki” 2017, t. 16, s. 232.
- 17 W. Zhang, *Neither friend nor big brother: China's role in North Korean foreign policy strategy*, „Palgrave Communications” 2018, no. 4(16), s. 4.
- 18 N. Eberstadt, A. Coblin, *Dependencia, North Korea style*, „The Asian Institute for Policy Studies” November 2014, no. 32, s. 1.

przywódca uważał, że bliskie powiązania wuja z Pekinem stanowią przeszkodę dla uzyskania przez niego władzy absolutnej. Jak podkreślał chiński analityk Lv Ciao, po straceniu Dżanga dyktator był na dobrej drodze do zbudowania „systemu wyłącznego przywództwa”¹⁹. Pomimo skomplikowanych stosunków obu państw główne ośrodki władzy w Chinach doszły do wniosku, że Korea Północna nie będzie dążyła do dalszego pogorszenia relacji bilateralnych. Wspomniany wyżej ekspert niebezzasadnie pisał, że gospodarka Korei Północnej jest silnie uzależniona od Państwa Środka, a bez jego wsparcia reżim nie przetrwa. Badacz wskazywał także, że zwrócenie się przeciwko Chinom przyczyniłoby się do poważnego kryzysu politycznego w KRLD. Zaznaczył ponadto, że w konfiguracji międzynarodowej ChRL jest jedynym sojusznikiem Korei Północnej²⁰.

Głównym problemem w odniesieniu do obustronnych relacji pozostaje jednak kwestia programu atomowego Korei Północnej. Aktualny szef KPCh kontynuuje politykę swoich poprzedników zakładającą wzywianie półnokoreańskich dyplomatów do powrotu do rozmów sześciostronnych oraz sugerującą wstrzymanie prób atomowych i dalszego rozwoju rakiet balistycznych. Chiny argumentują, że ambicje nuklearne Korei Północnej wynikają z jej wieloletniej izolacji i obaw przed potencjalnym upadkiem reżimu. Jako środek zaradczy sugerują poprawę stosunków USA–Korea Północna i zmniejszenie wyolbrzymianych przez nią zagrożeń militarnych²¹. Zasadne jednak będzie stwierdzenie, że przez kilka lat swoich rządów Kim Dzong Un zupełnie ignorował chińskie sugestie dotyczące zagadnień związanych z programem nuklearnym KRLD. Niechęć Kima do zmiany polityki w przedmiotowej materii pokazała, że rząd Korei Północnej nie jest skłonny do prowadzenia polityki zgodnej z intencjami władz w Pekinie. Jako dowód rozczarowania i bezsilności Chin wobec sąsiada trzeba odczytać słowa byłego rzecznika chińskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych

19 L. Ciao, *The formation of the third generation of leadership system of North Korea and the development of foreign policy toward China*, „International and Strategic Studies Report” 2014, no. 10, s. 3, dostępny w internecie [dostęp: 12 XII 2020]: <en.iiss.pku.edu.cn/research/bulletin/1622.html>.

20 L. Ciao, *The formation...*, s. 6.

21 J. Kim, *China and regional security dynamics on the Korean Peninsula*, Carnegie Endowment for International Peace, 18 III 2020 [dostęp: 12 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://carnegieendowment.org/2020/03/18/china-and-regional-security-dynamics-on-korean-peninsula-pub-81235>>.

Hong Lei, który po kolejnym teście nuklearnym KRLD w marcu 2013 r. stwierdził, że „rząd chiński nie zmieni swojego stanowiska wobec Korei Północnej, lecz ona swoim krokiem doprowadziła do nowych sankcji ONZ”²².

Niechętna postawa Chin wobec północnokoreańskiego programu nuklearnego nasiliła się w 2014 r. po egzekucji Dżanga oraz aresztowaniu jego chińskiego współpracownika Zhou Yongkanga (członka Biura Politycznego KC KPCh i ministra bezpieczeństwa publicznego – P. B.), zwolennika ścisłej kooperacji Chin z Koreą Północną²³. Jak podkreśla Łukasz Jureńczyk, zbrojenia atomowe Korei Północnej są dla Państwa Środka znacznym obciążeniem, gdyż dają USA i innym państwom w Azji Wschodniej i na Pacyfiku pretekst do wszczynania i prowadzenia działań skierowanych przeciwko niemu, głównie na płaszczyźnie wojskowej. Jego zdaniem kontynuacja programu rozwoju broni atomowej przez KRLD prowadzi do nowego wyścigu zbrojeń w Azji, co jest dla Chin wysoce niekorzystne i prowadzi do spadku ich znaczenia militarnego. Ponadto program ten powoduje, że Chiny mają na arenie międzynarodowej problem z wykreowaniem wizerunku własnego kraju jako dbającego o pokój i bezpieczeństwo na świecie²⁴. Potwierdzeniem powyższego są słowa Xi Jinpinga, ostrzegającego, że działania Korei Północnej pogrążają region w chaosie²⁵. Także opinie chińskich wojskowych, bynajmniej nie spontaniczne, dowodzą, że władze obawiały się, iż sytuacja może się wymknąć spod kontroli. Niepokój chiński był uzasadniony o tyle, że mimo systematycznie rosnącej pozycji globalnej i ekonomicznej Państwa Środka, rządzący w Chinach nie byli i wciąż nie są w stanie podjąć równorzędnej rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi o prymat na świecie. Ewentualna wojna nuklearna w Azji Wschodniej mogłaby doprowadzić do wojskowego starcia amerykańsko-chińskiego, na co strona chińska nie jest gotowa. Nasilająca się obecnie wojna handlowa między obu państwami a USA i problemy demograficzne Chin,

22 R. K. Dhawan, *China and its peripheries contentious relations with North Korea*, Institute of Peace And Conflict Studies, August 2013, (Issue Brief, 231), s. 6.

23 I. Kim, *Sanctions for nuclear inhibition. Comparing sanctions conditions between Iran and North Korea*, „Asian Perspective” 2019, no. 1, s. 106.

24 Ł. Jureńczyk, *Międzynarodowe uwarunkowania postawy Chińskiej Republiki Ludowej wobec programu nuklearnego Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w XXI wieku*, „Roczniki Humanistyczne” 2019, t. 67, z. 9, s. 23.

25 A. Cathcart, C. Green, *Xi's belt: China-North Korea relations*, [w:] *Chinese foreign policy under Xi. Politics in Asia*, ed. T. B. Hoo, Routledge, London 2017, s. 131.

związane m.in. z dominacją mężczyzn w społeczeństwie, a także brakiem kompleksowych uregulowań emerytalnych, powodują, że władze w Pekinie nie posiadają aktualnie wystarczających instrumentów, by móc ignorować znaczenie Stanów Zjednoczonych oraz krajów regionu Azji Wschodniej i Pacyfiku w potencjalnym konflikcie koreańskim. Z tego też względu dążą one do łagodzenia sytuacji na Półwyspie, prowadząc w przedmiotowej sprawie osobne rozmowy z USA, Koreą Południową, Koreą Północną, Rosją oraz Japonią. Należy także pamiętać, że stosunki między oboma interesującymi nas podmiotami, nie mają charakteru jednostronnego. Chiny zapewniają reżimowi północnokoreańskiemu bezpieczeństwo, ale KRLD również chroni ChRL przed nadmierną aktywnością pozostałych państw regionu. Biorąc pod uwagę ten fakt, wydaje się mało prawdopodobne, że Chiny zaryzykują wywieranie zbyt dużego nacisku na Koreę Północną²⁶. Choć od 2014 r. chłód w stosunkach dwustronnych był zauważalny, to jednak Chiny nie porzuciły Korei Północnej, skupiając się na rozwoju strategii „wzmocnienia bufora” oraz poszukując innych sojuszników dla zapewnienia równowagi sytuacji w regionie Azji Wschodniej i Pacyfiku. Wedle Andrew Scobella Chiny są bardzo niechętne do podejmowania ryzyka ewentualnej destabilizacji sytuacji w regionie, co jest największą obawą przywódców Chin²⁷. Co więcej, program atomowy Pjongjangu zaszkodził ich międzynarodowej reputacji, gdyż starali się oni złagodzić sankcje i kontynuować handel z Koreą Północną²⁸.

Mając na uwadze wszystkie powyższe zagrożenia, w szczytowym okresie napięcia w lipcu 2017 r., po kolejnym teście rakiety dalekiego zasięgu, wskazującym, że pociski północnokoreańskie mogą osiągnąć terytorium Stanów Zjednoczonych, władze chińskie podjęły decyzję o nałożeniu na Pjongjang sankcji gospodarczych polegających na wstrzymaniu dostaw broni, ropy naftowej, gazu ziemnego, zakazie prowadzenia wspólnych przedsięwzięć między oboma państwami czy zamrożeniu aktywów

26 S. Dingli, *North Korea's strategic significance to China*, „China Security” 2006, Autumn 2006, vol. 2, issue 3, s. 24.

27 A. Scobell, *China and North Korea. Bolstering a buffer or hunkering down in Northeast Asia?*, Testimony presented before the US-China Economic and Security Review Commission on June 8, 2017, Santa Monica 2017, s. 3.

28 D. Roy, *Strategic ramifications of the North Korea nuclear weapons crisis*, [w:] *The North Korea crisis and regional responses*, eds U. Vyas, C. C. Chen, D. Roy, East-West Center, Honolulu 2015, s. 58.

dla wybranych osób z Korei Północnej²⁹. Warto zaznaczyć, że owe restrykcje gospodarcze okazały się skuteczne, gdyż po kilku dniach cała Korea Północna pozbawiona została elektryczności, co skutkowało nawet ograniczeniem sprzedaży rządowej gazety „Rodong Simmun”³⁰.

Zasadne będzie wysunięcie hipotezy, że Chiny obawiały się konsekwencji wizerunkowych nieprzyłączenia się do restrykcji wobec Korei Północnej, gdyż na Zachodzie w owym czasie coraz częściej zadawano pytania dotyczące zarówno charakteru wsparcia, jakie Chiny zapewniały Korei Północnej, jak też tego, czy pomoc Pekinu dla niej nie podważa skuteczności sankcji ONZ³¹. Zaostrzenie retoryki chińskiego reżimu spotkało się z dezaprobatą północnokoreańskich mediów. Koreańska Centralna Agencja Informacyjna w swoim komentarzu skrytykowała Chiny jako „tańczące do melodii USA” i ostrzegła komunistyczne mocarstwo przed „poważnymi konsekwencjami, jakie pociąga za sobą lekkomyślność zniszczenia filaru stosunków KRLD-Chiny³².

Zdaniem Andrew Scobella taktyka Kim Dzong Una pokazuje, że jest on wyjątkowo podejrzliwy wobec wszystkich ludzi, zarówno w kierowanym przez niego reżimie, jak i poza nim. Owa nieufność jest widoczna także w kontaktach z rządzącymi w Chinach, będącymi formalnie najważniejszym sojusznikiem władz w Pjongjangu. W przekonaniu analityka taki brak zaufania powoduje, że Chiny mają ograniczony wpływ na działania Korei Północnej, z niepokojem uświadamiającej sobie, jak mocno jest zależna od swojego sąsiada³³. Opierając się na jego rozważaniach, powinniśmy wysnuć wniosek, że te krótkotrwałe znaczące sankcje miały zmusić Kim Dzong Una do zaprzestania prób atomowych i podjęcia rokowań z Amerykanami. Właściwy jest więc pogląd Zhanga Toushenga, zgodnie

29 C. Jiawen, *Why economic sanctions on North Korea fail to work?*, „China Quarterly of International Strategic Studies” 2017, vol. 3, issue 4, s. 522.

30 *Korea Północna przez sankcje ONZ ma problemy nawet z papierem*, wnp.pl, 22 II 2018 [dostęp: 13 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/korea-polnocna-przez-sankcje-onz-ma-problemy-nawet-z-papierem,318052.html>>.

31 C. Jones, S. Teitt, *Introduction: China-North Korea relations*, [w:] *China-North Korea relations. Between development and security*, eds C. Jones, S. Teitt, School of Political Science and International Studies, The University of Queensland, Northampton 2020, s. 2.

32 W. Zhang, *Neither friend...*, s. 4.

33 A. Scobell, *China and North Korea...*, s. 4.

z którym celem chińskich restrykcji wobec KRLD nigdy nie było zniszczenie reżimu, ale powstrzymanie dążeń nuklearnych Kima i zmuszenie go do powrotu do negocjacji w przedmiotowej sprawie. Według badacza Chiny powinny jasno i stanowczo traktować denuklearyzację jako absolutny priorytet, aby wysłać jasny sygnał Korei Północnej i społeczności międzynarodowej, że agresywna polityka dyktatora jest nie do zaakceptowania. W przeciwnym wypadku istnieje ryzyko destabilizacji na Półwyspie Koreańskim³⁴. Ten krok chińskiego rządu miał także służyć pokazaniu Kim Dzong Unowi, że mimo głoszonej przez niego retoryki samodzielności w polityce wewnętrznej i zewnętrznej w rzeczywistości jest on w znacznym stopniu zależny od sąsiadującego z nim mocarstwa. W rezultacie Kim, nie mogąc polegać na Chinach, był zmuszony do negocjacji w sprawie denuklearyzacji bezpośrednio z Waszyngtonem³⁵.

Pierwsze w historii spotkanie przywódców USA i Korei Północnej, do którego doszło w Singapurze 12 czerwca 2018 r., po agresywnej wymianie oskarżeń z obu stron, zostało przyjęte w Pekinie z nadziejami na konkretne rozstrzygnięcia w kwestii programu nuklearnego KRLD. Rzecznik chińskiego MSZ powiedział wtedy, że przywódcy chińscy wyrażają ufność w pozytywne wyniki negocjacji, przyczyniające się do normalizacji sytuacji na Półwyspie Koreańskim³⁶. Podpisanie dwustronnej deklaracji również zostało przyjęte w Pekinie z przeświadczeniem, że strona północnokoreańska zdecyduje się porzucić program atomowy. Jednocześnie chiński rząd przyjął wstrzemięźliwą postawę wobec możliwych konkretnych rezultatów spotkania. Niejako potwierdzeniem niniejszych twierdzeń są słowa cytowanego wcześniej Zhanga. Zaznaczył on, że nie należy wyrażać ani zbyt niego optymizmu, ani też nadmiernego pesymizmu w kwestii rokowań USA–Korea Północna. W jego przekonaniu rząd w Pekinie powinien dołożyć wszelkich starań, żeby zapobiec scenariuszowi wojennemu na Półwyspie

34 Z. Tousheng, *Thoughts and recommendations on China's policy toward the Korean Peninsula and the North Korean nuclear issue*, „International and Strategic Studies Report” 2020, no. 49, s. 4–5, dostępny w internecie [dostęp: 12 XII 2020]: <en.iiss.pku.edu.cn/research/bulletin/2884.html>.

35 Y. Jang, D. Son, *Sino-DPRK geopolitical curse...*, s. 32.

36 Foreign Ministry spokesperson Geng Shuang's regular Press Conference on June 12, 2018, dostępny w internecie [dostęp: 24 IV 2020]: <https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1568234.shtml>.

Koreańskim³⁷. W rzeczy samej, to właśnie rządzący w Pekinie odnieśli zwycięstwo na szczycie w Singapurze, gdyż nie tylko zmusili Kima do negocjacji ze Stanami Zjednoczonymi i zapobiegli możliwej wojnie, ale także wymusili na Trumpie przerwanie wspólnych manewrów z Koreą Południową, poddawanych krytyce nie tylko w Korei Północnej, ale też w samych Chinach. Specjalistka ds. Chin w Radzie Stosunków Zagranicznych Elizabeth Economy precyzuje, że dygnitarze Państwa Środka odetchnęli z ulgą, gdyż dostali to, czego najbardziej oczekiwali, i to z inicjatywy prezydenta Trumpa, a nie poprzez naciski swoje czy Kim Dzong Una³⁸. Dążąc do zmodyfikowania relacji między Waszyngtonem a Pjongjangiem, chińscy komuniści nie chcą dopuścić do naruszenia obowiązującego *status quo* w Azji Wschodniej. Postrzegając program nuklearny KRLD jako środek prowadzący do destabilizowania sytuacji, władze w Pekinie zdają sobie sprawę, że Korea Północna jest Chinom potrzebna, gdyż stanowi swoisty bufor między nimi a Koreą Południową. Tym samym nie można wykluczyć, że poprzez nawiązanie kontaktu między Trumpem a Kimem Chiny będą szukać możliwości dezintegracji instytucjonalnych podstaw kształtowanego przez USA systemu bezpieczeństwa na Półwyspie³⁹. Niewątpliwie rokowania Waszyngton–Pjongjang mogą doprowadzić do ograniczenia możliwości amerykańskiej interwencji na Półwyspie Koreańskim, nieleżącej przecież w interesie władz Państwa Środka. Rozmowy na linii KRLD–USA pozwalają Chinom na kontrolowanie tempa rozwoju wydarzeń dyplomatycznych w Azji Północno-Wschodniej⁴⁰. Co istotne, politycy północnokoreańscy z Kimem na czele doskonale interpretują chińskie intencje i świadomie pozwalają, żeby to ChRL pozostała głównym aktorem sporu koreańskiego. Mimo całej nieufności Kima wobec chińskich oficjeli zdaje

37 Z. Tousheng, *Prospects for the North Korea nuclear issue and the security situation on the Korean Peninsula*, „International and Strategic Studies Report” 2018, no. 64, s. 7, dostępny w internecie [dostęp: 10 XII 2020]: <en.iss.pku.edu.cn/research/bulletin/3180.html>.

38 E. Snos, *The biggest winner at the US-North Korea summit – China*, „The New Yorker” [online], 12 VI 2018 [dostęp: 17 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.newyorker.com/news/daily-comment/the-biggest-winner-at-the-us-north-korea-summit-china>>.

39 J. Kim, *China and regional security dynamics...*

40 J. Shifrinson, *Security in Northeast Asia. Structuring a settlement*, „Strategic Studies Quarterly”, Summer 2019, vol. 13, issue 2, s. 32.

on sobie sprawę, że w utrzymaniu przez niego władzy to Chiny odgrywają główną rolę. Dlatego też nie można wykluczyć koordynacji działań obu rządów co do taktyki pertraktacji Kima z Trumpem. Dlatego wydaje się błędny pogląd Billa Bishopa, według którego Chiny zostały zaskoczone nagłymi krokami Kima co do poprawy stosunków ze Stanami Zjednoczonymi oraz Koreą Południową z uwagi na to, że rozmowy amerykańsko-północnokoreańskie były prowadzone bez wiedzy Chin, co może – zdaniem analityka – stanowić zagrożenie dla chińskich interesów na Półwyspie Koreańskim⁴¹. Z jednej strony taka argumentacja oznaczałaby, że dyktator przyjechał do Pekinu uspokoić chińskich rozmówców, że więzi obu krajów nie zostaną nagle zerwane, ale z drugiej jest mało prawdopodobne, aby rozmowy Kima ze stroną amerykańską zostały przeprowadzone bez akceptacji chińskiego kierownictwa partyjnego. Za dowód koordynacji działań obu podmiotów w kwestii pertraktacji z USA można uznać fakt, że o ile Trump i Kim spotkali się zaledwie dwa razy, to Kim i Xi aż pięć razy w czasie wizyt przywódcy Korei Północnej w Chinach – 25–28 marca 2018 r., 7–8 maja 2018 r., 19–20 czerwca 2018 r., 7–10 stycznia 2019 r. oraz, wliczając inauguracyjną podróż Xi w Korei Północnej, w dniach 20–21 czerwca 2019 r.⁴².

Jakkolwiek sam fakt spotkania się najwyższych przedstawicieli obu poróżnionych przez 70 lat państw i rozmowa o problemach bezpieczeństwa globalnego były niewątpliwym sukcesem mogącym przyczynić się do poprawy sytuacji na Półwyspie Koreańskim, to jednak w rzeczywistości singapurska rozmowa Kim–Trump nie przyniosła namacalnego przełomu, gdyż amerykański prezydent zażądał denuklearyzacji Korei Północnej, podczas gdy komuniści północnokoreańscy wyrażali chęć pozbycia się wszelkich obcych sił wojskowych z całego Półwyspu oraz usunięcia amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej THAAD, zapewniającego bezpieczeństwo Korei Południowej⁴³. Według autorów raportu dotyczącego sytuacji

41 K. Kaźmierczak, *Spekulacje na temat wizyty Kim Dzong Una w Chinach*, Kresy.pl, 27 III 2018 [dostęp: 20 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://kresy.pl/wydarzenia/spekulacje-na-temat-wizyty-kim-dzong-una-w-chinach-video/>>.

42 C. Kang, *The security outlook of the Republic of Korea*, [w:] *CSCAP regional security outlook 2020*, eds R. Huisken, K. Brett, A. Milner, R. Smith, P. Vermonte, J. Wanandi, CSCAP, Canberra 2019, s. 31.

43 A. Lele, *Hanoi summit: A Kim-Trump fiasco*, Society for the Study of Peace and Conflict, New Delhi 2019, (SSPC Issue Brief, March 13), s. 4.

w Korei Północnej USA powinny zachęcać władze chińskie do wykorzystania posiadanych wpływów w KRLD dla wywierania nacisku na denuklearyzację tego kraju i ustanowienia trwałego pokoju na obszarze obu Korei. Na przeszkodzie realizacji powyższego celu stoją dwa zasadnicze czynniki. Po pierwsze, rokowania między Waszyngtonem a Pjongjangiem zbiegły się w czasie ze szczytowym okresem komplikacji między Chinami a Stanami Zjednoczonymi o prymat na świecie, szczególnie w dziedzinie wymiany handlowej. Po drugie, Chiny i USA opowiadają się za diametralnie innym podejściem w kwestii prowadzenia dialogu z reżimem Kima. O ile Pekin stawia na proces stopniowego redukowania w Korei Północnej wszelkiej broni jądrowej, to Waszyngton oczekuje od niej natychmiastowych kroków i szybkiego jej usunięcia⁴⁴.

W przeświadczeniu Nam Sung Wooka, profesora na Uniwersytecie Koreańskim, pełniącego funkcję prezesa Institute for National Security Strategy – think tanku powiązanego z główną agencją wywiadowczą Korei Południowej – „Xi może wysłać wiadomość do Stanów Zjednoczonych, że jeśli USA zaakceptują stanowisko Chin w wojnie handlowej, to Chiny mogą pomóc osiągnąć postęp w rokowaniach z Koreą Północną w sprawie nuklearnej⁴⁵. Brak przełomu w pertraktacjach między obiema stronami można jednak odczytać na korzyść Chin, oczekujących co prawda konkretnych ustaleń między Koreą Północną a USA, ale też nieprzejawiających skłonności do zaakceptowania wielopłaszczyznowego porozumienia między tymi państwami, mogącego zagrozić interesom Chin w Azji Wschodniej. Ponadto uzgodnienie procesu pełnej denuklearyzacji może okazać się niemożliwe ze względu na jego skomplikowany przebieg pod kątem technicznym oraz trudności w przezwycięzeniu głęboko zakorzenionych wzajemnych podejrzeń między Stanami Zjednoczonymi a Koreą Północną⁴⁶. Wobec tego nie sposób oprzeć

44 *China's role in North Korea. Nuclear and peace negotiations*, United States Institute of Peace, Washington 2019, s. 3, (USIP Senior Study Group Final Report, no. 2), dostępny w internecie [dostęp: 19 IV 2020]: <https://www.usip.org/sites/default/files/2019-04/chinas_role_in_north_korea_nuclear_and_peace_negotiations.pdf>.

45 H. J. Kim, K. T. Hyung, *China, North Korea look to strengthen ties amid US disputes*, AP News, 19 VI 2019 [dostęp: 11 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.apnews.com/doef246c46514c38b884266cbf9e640b>>.

46 N. Akiyama, *Maintaining alliances after Trump–Kim summit diplomacy*, [w:] *Geopolitical implications of a new era on the Korean Peninsula*, eds N. Akiyama, P. M. Cronin, A. M. Denmark, Y. Soeya, Wilson Center, Washington 2019, s. 5, dostępny w internecie

się wrażeniu, że wśród chińskich decydentów partyjnych fiasko drugiego spotkania Kim–Trump w Hanoi w lutym 2019 r. zostało przyjęte ze spokojem i pewnym zadowoleniem. Jak podkreślił rzecznik chińskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych po nieudanym szczycie w Hanoi, Chiny „będą kontynuować wysiłki, aby utrzymać dialog”⁴⁷. Przemawiając w czasie dorocznej sesji Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (OZPL – parlament ChRL – P.B.) w marcu 2019 r., minister spraw zagranicznych Chin, Wang Yi, podkreślił, że na powiązania Chin z Pjongjangiem nie będą miały wpływu „tymczasowe incydenty” dotyczące nieudanych rokowań⁴⁸. Chińscy przywódcy nie chcą także zbyt prowokować strony północnokoreańskiej do radykalnych działań, mając świadomość, że ewentualne wymknięcie się takich kroków spod kontroli może doprowadzić do nałożenia kolejnych amerykańskich sankcji na chińskie przedsiębiorstwa działające na terenie Korei Północnej. Niewykluczone, że w celu wzmocnienia nacisku Kongres Stanów Zjednoczonych przekazał Białemu Domowi listę dwunastu chińskich banków łamiących prawo amerykańskie. W opinii „Foreign Affairs” prezydent Trump powinien dążyć do przekonania Chin, że wspieranie Korei Północnej jest w dłuższej perspektywie po prostu nieopłacalne⁴⁹.

Należy przypuszczać, że rosnące znaczenie reżimu Kim Dzong Una w konfiguracji międzynarodowej skłoniło chińskie władze do zintensyfikowania wzajemnych więzi i wyjścia poza ogólnikowe sformułowania o przyjaźni i współpracy. Potwierdzeniem tego może być pierwsza od 2005 r. wizyta przywódcy Chin w Pjongjangu w czerwcu 2019 r. Interesujące jest to, że Xi jako jeden z nielicznych zagranicznych przywódców dostąpił „zaszczytu” opublikowania swojego artykułu w „Rodong Simmun”. Przewodniczący ChRL napisał w nim, że konieczne jest stworzenie „nowego rozdziału” w historii „przyjaźni” między oboma państwami.

[dostęp: 21 IV 2020]: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/asia_190208_geopolitical_implications_of_a_new_era_on_the_korean_peninsula_report_web.pdf>.

47 *China's role in North Korea...*, s. 10.

48 E. J. R. Revere, *Lips and teeth. Repairing China-North Korea relations*, Brookings, November 2019, s. 7, dostępny w internecie [dostęp: 16 IV 2020]: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/11/FP_20191118_china_nk_revere.pdf>.

49 A. Stelmach, *Szczyt Trump–Kim Dzong Un i rola Chin*, PCh4.pl, 12 VI 2018 [dostęp: 22 IV 2020], dostępny w internecie: <<http://www.pch24.pl/szczyt-trump-kim-dzong-un-i-rola-chin-.60892,i.html#ixzz5w94MUsnu>>.

Szef państwa chińskiego dodał także, że dzięki determinacji Kim Dzong Una oraz wspólnemu wysiłkowi obu stron jest szansa na osiągnięcie trwałego pokoju na Półwyspie Koreańskim⁵⁰. Zdaniem szefa Departamentu Międzynarodowego Chińskiej Partii Komunistycznej, Song Tao, wizyta najważniejszego chińskiego polityka w Pjongjangu oraz inne działania rządu komunistycznego „w pełni odzwierciedlają głęboką przyjaźń partii, rządu i ludności KRLD z partią, rządem i obywatelami Chin”⁵¹. Za dowód ocieplenia relacji między obu krajami można uznać także podkreślane w czasie wizyty chińskiej głowy państwa wspomnienie o układzie z 1961 r. o przyjaźni i współpracy. „Rodong Simmun” pisał: „Traktat w znacznym stopniu przyczynił się do umocnienia i rozwoju stosunków przyjaźni i współpracy KRLD z Chinami, postępu socjalizmu oraz obrony pokoju i bezpieczeństwa Azji i reszty świata”. Redaktor gazety sugerował, że pomimo upływającego czasu „wspólnym obowiązkiem” mieszkańców ChRL i Korei Północnej jest dalsze rozwijanie bilateralnej kooperacji, a los społeczeństw obu państw jest „nierozłączny”. Akcentując rozwój współpracy i „nowy rozkwit przyjaznych stosunków”, gazeta pisała, że „ciepłe spotkanie obu przywódców, pełne przyjaznych gestów, było historycznym wydarzeniem, które po raz kolejny pokazuje przyszłość stosunków obu krajów jako jaśniejsze i piękniejsze dla dobra całego świata”, a dwustronna przyjaźń zostanie „zespłona i rozwinięta”⁵². Nieco później (wrzesień 2019 r.) także minister spraw zagranicznych Chin, Wang Yi, odwiedził Pjongjang i stwierdził, że „Chiny i KRLD powinny więcej komunikować się, wymieniać więcej informacji, rozumieć się, ufać i wspierać siebie nawzajem, a także chronić wspólne interesy”. Wang podobno zapewnił swoich interlokutorów, że Chiny zawsze będą stać po ich stronie jako towarzysze i przyjaciele”. Co ciekawe jednak

50 R. Romański, *Chiny zapowiadają wielki plan wobec Korei Północnej*, Business Insider Polska, dostępny w internecie [dostęp: 30 IV 2020]: <<https://businessinsider.com.pl/polityka/chiny-zapowiadaja-wielki-plan-wobec-korei-polnocnej-przed-g20/ohnqdt>>.

51 S. Tiezzi, *Xi's North Korea visit. All style, no substance?*, „The Diplomat” [online], 22 VI 2019 [dostęp: 17 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://thediplomat.com/2019/06/xis-north-korea-visit-all-style-no-substance/>>.

52 D. Ji, *Marking treaty anniversary, party daily praises “inseparable” China-N. Korea ties*, NK News, 11 VII 2019 [dostęp: 19 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.nknews.org/2019/07/marking-treaty-anniversary-party-daily-praises-inseparable-china-n-korea-ties/>>.

szef chińskiej dyplomacji nie spotkał się z Kim Dzong Unem⁵³. Wbrew oficjalnie pozytywnym komunikatom z przebiegu wizyty nie można wykluczyć, że w czasie spotkania z północnokoreańską delegacją chińscy liderzy byli gotowi do zmodyfikowania zapisów traktatowych dotyczących obrony Korei Północnej. Bonnie Glaser z Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych w Waszyngtonie zakomunikowała wręcz, że chiński rząd próbował przekonać drugą stronę do wycofania klauzuli wymuszającej na Pekinie obronę Pjongjangu. Wskazał również, że jeśli władze w KRLD zainicjują konflikt, to Chiny nie będą przestrzegały zobowiązania traktatowego i pozostaną neutralne⁵⁴.

Uzasadniona będzie konstatacja, że podróżując do Korei Północnej, chiński przywódca mógł spróbować odwrócić uwagę od narastających problemów wewnętrznych w Chinach, szczególnie w Hongkongu. Trwające tam protesty młodych obywateli sprzeciwiających się zmianie prawa pozwalającego na szybszą ekstradycję niepokornych opozycjonistów do Chin kontynentalnych, nie przyczyniają się do poprawy wizerunku rządzących w Pekinie na arenie międzynarodowej. Co więcej, eskalacja sporu zmierza do wycofania części zagranicznego kapitału z Hongkongu, co dla rozwoju gospodarczego Państwa Środka oznaczać będzie poważne problemy. Dlatego obecnie wysoce nie na rękę jest dodatkowe zaognianie sytuacji na Półwyspie Koreańskim, a przedmiotowa wizyta chińskiego lidera ma służyć także wywarceniu skutecznego nacisku na Kim Dzong Una w celu złagodzenia jego retoryki wobec Stanów Zjednoczonych. Poprawnym jest wobec powyższego stwierdzenie stypendysty Uniwersytetu Koreańskiego Kyungnam Lim Eul Chula, że dla Xi Hongkong jest znacznie ważniejszą kwestią niż Korea Północna, a jego podróż do KRLD miała za zadanie odwrócić uwagę społeczności międzynarodowej od problemu Hongkongu i kupić czas na odpowiednie jego rozwiązanie⁵⁵.

Na dominującą rolę Chin w kontekście Półwyspu Koreańskiego wskazują próby rakietowe Korei Północnej dokonane w sierpniu 2019 r. i napaściliwe zapowiedzi Kim Dzong Una, że testy te są próbą „ostrzeżenia” USA

53 E. J. R. Revere, *Lips and teeth. Repairing China...*, s. 7.

54 E. Albert, *The China-North Korea relationship*, Council on Foreign Relations, 25 VI 2019 [dostęp: 05 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.cfr.org/backgrounders/china-north-korea-relationship>>.

55 H. J. Kim, K. T. Hyung, *China, North Korea look...*

przed nadmierną ingerencją w konflikt koreański. Zdaniem Nicholasa Levy'ego, analityka do spraw Korei, Pjongjang, stosując taktykę prowokacji, zmierza do skłócenia ze sobą USA, Korei Południowej oraz Japonii i doprowadzenia do tego, żeby każdy z tych krajów miał wobec Korei Północnej oddzielną politykę. Cytowany analityk wyraża pogląd, że takiej taktyce sprzyjają wypowiedzi Trumpa dotyczące konieczności zwiększenia nakładów finansowych na obronność Korei Południowej. Levi dodaje, że postępowanie Kima jest w zgodzie z interesami Chin, co potwierdza fakt, że kolejne testy rakietowe zostały przeprowadzone niedługo po wizycie Xi w KRLD⁵⁶. Pomimo zwiększonej aktywności dyplomatycznej Państwa Środka wobec Korei Północnej, Chiny do dnia dzisiejszego nie zrealizowały swego najważniejszego celu sprowadzającego się do usunięcia z jej terytorium broni jądrowej.

Jak podkreśla z kolei Evans Revere, mimo zmniejszenia obaw o wybuch konfliktu na Półwyspie ryzyko wojny istnieje nadal, a strona północnokoreańska nie czyni nic, żeby dokonać szczerzej i nieodwracalnej denuklearyzacji poprzez redukcję arsenału broni nuklearnej i środków jej przenoszenia. Badacz podkreśla, że stoi to w sprzeczności z chińską doktryną bazującą na potrzebie stabilności tego obszaru. Dalej wskazuje wręcz, że Chiny będą musiały pogodzić się z istnieniem kolejnego kraju posiadającego broń nuklearną. Wskazuje ponadto na główne cele chińskiej polityki względem Korei Północnej, którymi są:

- zapewnienie, że Chiny odegrają kluczową rolę w każdym przyszłym mechanizmie pokojowym dotyczącym tego obszaru;
- doprowadzenie do urzeczywistnienia traktatu pokojowego między oboma Koreami mogącego podważyć sojusz Waszyngtonu z Seulem;
- utrzymywanie dobrych stosunków z państwami koreańskimi;
- dążenie do uniknięcia upadku Korei Północnej i do ponownego zjednoczenia Półwyspu Koreańskiego pod auspicjami Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej;
- zmniejszenie zagrożenia stwarzanego przez sojusz USA z Koreą Południową;

56 *Kim ostrzega armię USA. Czy to dlatego, że dostał prezent od Chin?*, PolskieRadio24.pl, 7 VIII 2019 [dostęp: 29 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2352090,Kim-ostzrega-armie-USA-Czy-dlatego-ze-dostal-prezent-od-Chin>>.

• jeśli to możliwe – doprowadzenie do zakończenia tego sojuszu oraz obecności armii amerykańskiej w bezpośrednim sąsiedztwie państwa chińskiego⁵⁷.

W związku z powyższym nie budzi wątpliwości pogląd, że połączenie się Korei Północnej i Południowej nie jest na rękę Pekinowi, gdyż integracja potencjału militarnego pierwszej z nich i gospodarczego drugiej będzie oznaczać powstanie silnego państwa koreańskiego, w dodatku prawdopodobnie nadal kontrolowanego przez Stany Zjednoczone. Dlatego można zgodzić się z Wojciechem Tomaszewskim, że dla ChRL najlepszym obecnie rozwiązaniem jest upadek dynastii Kimów i komunistyczne rządy stabilnych polityków, utrzymujących sceptyczny kurs wobec Korei Południowej i niedążących do zjednoczenia Półwyspu⁵⁸. Właściwe będzie stwierdzenie, że celem Chin nie jest radykalna zmiana polityczna w Korei Północnej, gdyż może ona przynieść wewnętrzną niestabilność kraju, niebędącą w ich interesie⁵⁹.

Przyznała to także Jennifer Lind, profesor na Dartmouth University. Uważa ona, że władze ChRL obawiają się upadku reżimu w Korei Północnej⁶⁰. Z kolei Pulkit Mohan podkreśla, że mimo istniejących niezgodności pewnych interesów we wzajemnych stosunkach zerwanie wszelkich kontaktów byłoby dla obu stron niekorzystne. W jej mniemaniu przyczyną tego stanu rzeczy są nabrzmiałe problemy KRLD oraz Chin w stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi, a wspólna siła nacisku na Waszyngton wydaje się dużo skuteczniejsza. Badaczka podkreśla także, że osłabienie wpływu Chin w samej Korei Północnej miałyby negatywny wpływ na obustronne interesy narodowe i dlatego też, szczególnie ostatnio, możemy obserwować zwiększoną częstotliwość negocjacji prowadzonych przez przedstawicieli obu partii komunistycznych na istotne bieżące tematy życia polityczno-gospodarczego, co zdaniem autorki świadczy o powadze wzajemnych związków⁶¹.

57 E. J. R. Revere, *Lips and teeth. Repairing China...*, s. 8–9.

58 W. Tomaszewski, *Chiny porzucają...*

59 J. Zheng, *The North Korea problem and China. Interests, debates, and roadmaps*, [w:] *The North Korea crisis and regional responses*, eds U. Vyas, C. C. Chen, D. Roy, East-West Center, Honolulu 2015, s. 103.

60 E. Albert, *The China-North Korea relationship*.

61 P. Mohan, *Future prospects of Beijing-Pyongyang relations*, Observer Research Foundation, 3 VII 2019 [dostęp: 20 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.orfonline.org/expert-speak/future-prospects-of-beijing-pyongyang-relations-52689/>>.

Natomiast w przekonaniu Markusa B. Liegla chińscy politycy chcą zachować dobre stosunki z KRLD, gdyż nie mogą znaleźć rozwiązania problemu koreańskiego⁶². W następstwie powyższego mało prawdopodobne wydają się prognozy Petera Hayesa, dyrektora kalifornijskiego Nautilus Institute, który uważa, że wraz z ewentualnym osłabieniem roli Chin w Korei Północnej może ona w przyszłości uznać Stany Zjednoczone za partnera bardziej pożądanego niż obecnie Chiny. Na poparcie swojej tezy przytacza on opinie urzędników z Korei Północnej, mówiących otwarcie, że kraj ten jest zbyt mały, żeby mieć „wiecznych przyjaciół i wrogów”, nie widząc powodu, aby Stany Zjednoczone pozostały na zawsze wrogiem Korei Północnej⁶³. Chociaż aktualnie scenariusz ten jest niewykonalny, to przypomnijmy sobie, że państwa azjatyckie, w tym Chiny, zdolne są do dokonania podobnej wolty politycznej, czego przykład widzieliśmy w 1972 r. w relacji między Stanami Zjednoczonymi i Chinami, kiedy to do skutku doszła wizyta ówczesnego prezydenta USA Richarda Nixona w Pekinie. W tej chwili jednak ze względu na wręcz wzajemną wrogość obu mocarstw i osłabioną na Dalekim Wschodzie pozycję Rosji taki rozwój wypadków jawi się jako niemożliwy do zrealizowania.

W kontekście niniejszego opracowania nie powinniśmy zapominać o innym czynniku mogącym przyczynić się do poprawy relacji chińsko-północnokoreańskich w kontraście do ochłodzenia stosunków Chin z sojusznikami USA w Azji Wschodniej – Koreą Południową i Japonią. Władze ChRL w ostatnich latach są w coraz większym konflikcie z nimi nie tylko ze względu na podważany status Morza Południowochińskiego, ale także w sferze odmiennej interpretacji stosunków handlowych mających obowiązywać na tym obszarze. Chiny wprost oskarżają władze w Seulu i Tokio o przychylną postawę wobec Stanów Zjednoczonych w tej kwestii, co zakrawa na ironię, gdyż Korea Południowa i Japonia same mają rozliczne problemy z USA w sferze kontaktów handlowych. Prezydent Trump jeszcze w kampanii wyborczej w marcu 2016 r. krytykował oba te kraje za wykorzystywanie Stanów Zjednoczonych i groził

62 Ł. Jureńczyk, *Międzynarodowe uwarunkowania...*, s. 31.

63 A. Barannikova, *United States–DPRK relations – Is normalization possible?*, Center for Strategic and International Studies, Washington 2019, s. 18.

wstrzymaniem funduszy na amerykańskie wojska stacjonujące w Japonii i Korei Południowej⁶⁴.

Nie ulega wątpliwości, że w interesie zarówno Chin, jak i Korei Północnej jest inicjowanie i podsycanie wzajemnych animozji tych państw z głównym mocarstwem światowym, a także wykorzystywanie wewnętrznego sporu handlowego między poszczególnymi krajami azjatyckimi. Aktualnie głównym punktem napięcia między Chinami a Japonią jest kwestia statusu wysp Senkaku. Spór o nie zaostrzył się wraz z objęciem przewodnictwa partii przez Xi. W listopadzie 2013 r. rząd w Pekinie podjął decyzję o utworzeniu nad częścią Morza Wschodniochińskiego strefy identyfikacji obrony powietrznej, obejmującej wyspy Senkaku. Ponadto podczas sprawowania urzędu premiera Japonii przez Shinzō Abe kładziono w Japonii intensywny nacisk na rozbudowę potencjału wojskowego⁶⁵, co wywołało w Pekinie zaniepokojenie ze względu na wojny chińsko-japońskie pod koniec XIX i w XX wieku oraz brutalne prześladowania ludności chińskiej dokonywane przez armię japońską.

Coraz większe rozbieżności występują także w kontaktach między Chinami a Koreą Południową. Nawiązane w 1992 r. relacje dyplomatyczne między oboma państwami przez długi czas można było uznać za dobre⁶⁶, lecz z początkiem 2017 r., i objęciem prezydentury przez Donalda Trumpa, uległy one znaczącemu pogorszeniu. Chodzi o kwestię systemu rakiet THAAD, który Korea Południowa pozyskała dla ochrony własnego terytorium przed atakiem ze strony Kim Dzong Una, a który nie jest akceptowany przez chińskie przywództwo, twierdzące, że wszelka militaryzacja Korei Południowej jest niekorzystna nie tylko dla Korei Północnej, ale także dla Chin, obawiających się okrążenia wojskowego ze strony USA, Korei Południowej i Japonii. W cyklicznie publikowanej *Białej Księdze*

64 C. M. Lee, *Prospects For US-South Korean-Japanese trilateral security cooperation in an era of unprecedented threats and evolving political forces*, Atlantic Council Scowcroft Center For Strategy And Security, Washington 2018, s. 10–11.

65 P. Pacuła, *Relacje Chin z wybranymi państwami w Azji Południowo-Wschodniej i Wschodniej i ich wpływ na bezpieczeństwo w regionie*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 2, s. 83.

66 Wypada się jednak nie zgodzić z cytowanym wcześniej Yan Xuetongiem, w którego przekonaniu do 2016 r. i sporu między Pekinem a Seulem o obecność systemu rakietowego THAAD stosunki Chin z Koreą Północną były gorsze niż relacje między ChRL a Koreą Południową, zob. A. Boc, *Does China's 'alliance treaty'...*

z 2017 r. chińskie władze wyraziły pogląd, że instalacja tej formy uzbrojenia poważnie zaszkodzi regionalnej równowadze strategicznej oraz interesom bezpieczeństwa Chin, stojąc w sprzeczności z wysiłkami na rzecz utrzymania pokoju i stabilności w regionie Półwyspu Koreańskiego⁶⁷. Wraz z zaostrzeniem się sporu w przedmiotowej sprawie może nastąpić równocześnie zacieśnienie związków między Pjongjangiem a Pekinem, gdyż rząd komunistyczny w Chinach może uznać za bezcelowy rozwój kontaktów z krajem wyrażającym skłonności do militaryzacji i potęgującym w ich mniemaniu zagrożenie. Wskutek tego nie można wykluczyć, że wraz z koncentracją świata na Korei Północnej Korea Południowa będzie w strategii chińskiej dyplomacji na dalszym planie⁶⁸. Chiny najprawdopodobniej będą kontynuowały politykę „pokojową”, polegającą na dążeniu do ostatecznego uregulowania konfliktu między obiema Koreami i podpisania traktatu pokojowego między nimi, dbając jednocześnie o to, żeby część północna zbliżyła się do swojego południowego sąsiada na „bezpieczną odległość”, gwarantującą, że Pjongjang nie stanie się skłonny do budowania sojuszy przeciwko Chinom we współpracy ze Stanami Zjednoczonymi. Jako potwierdzenie powyższych treści można odczytać wypowiedź Wang Yi z 2016 r., w której wyraził on zainteresowanie Chin przyspieszeniem negocjacji w sprawie deklaracji o zakończeniu wojny koreańskiej i podpisaniem traktatu pokojowego, zastępującego obowiązujące tymczasowe porozumienie o zawieszeniu broni⁶⁹. Nie podlega dyskusji twierdzenie, że ewentualne podpisanie umowy pokojowej między Koreą Północną a Południową będzie stanowiło ogromny sukces dyplomatyczny i propagandowy chińskiej dyplomacji, w tym samego Xi, potrzebującego ocieplenia wizerunku nie tylko osobistego, ale także obrazu rządzonego przez siebie państwa, szczególnie w dobie rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi, walki z opozycją w szeregach KPCh, oskarżeń o totalitarny styl rządzenia i tuszowanie epidemii koronawirusa. Na chwilę obecną jednak taki rozwój wypadków jest odległy.

67 A. H. Cordesman, A. A. Burke, M. Molot, *China and the US: cooperation, competition and/or conflict. An experimental assessment*, Center for Strategic & International Studies, Washington 2019, s. 435.

68 *Korea's choice in 2019*, The Asan Institute for Policy Studies, 2019, (Issue Brief, Jan. 03), Seoul 2019, s. 8.

69 J. Kim, *China and regional security dynamics...*

We wschodnioazjatyckiej układance geopolitycznej polityki chińskiej wobec KRLD istotne znaczenie mają także relacje z Rosją. Kreml na użytek wewnętrzny ma silną potrzebę pokazania opinii publicznej, że jego głos jest słyszalny także w tej części świata, wobec czego przejawia wolę zintensyfikowanej współpracy z Koreą Północną. Dowodzi tego spotkanie Putina z Kim Dzong Unem w Rosji w 2019 r., podczas którego obaj przywódcy zasugerowali takie wzmocnienie wzajemnych powiązań. Wypada jednak zgodzić się z analitykiem do spraw azjatyckich, Oskarem Pietrewiczem, który twierdzi, że niezależnie od kilku zasadniczych atutów Rosji na Półwyspie Koreańskim (wspólna granica, ambasada, znajomość istoty występujących tu problemów oraz długoletnie zaangażowanie) w rzeczywistości jest ona jedynie drugoplanowym graczem w regionie. Pietrewicz zaznacza, że wykazanie wzrostu znaczenia Rosji w konflikcie koreańskim ma za zadanie pokazać społeczeństwu rosyjskiemu, iż jest ona aktywnym podmiotem światowego formatu⁷⁰. Pamiętajmy, że Kim Dzong Un traktuje Rosję jako przeciwwagę dla współpracy z Chinami i odwrotnie. O pozytywnym nastawieniu północnokoreańskiego dyktatora do wschodniego sąsiada Polski niech świadczy fakt, że w lutym 2017 r. północnokoreańska agencja informacyjna KCNA, składając życzenia swoim międzynarodowym sojusznikom, wymieniła trzeci raz z rzędu Rosję na czele listy państw przyjaznych, Chiny zaś na drugim miejscu⁷¹. Pomimo tego władze w Moskwie ze względu na swoje ograniczone możliwości polityczne i uwikłanie w problemy międzynarodowe – konflikt syryjski, wojnę we wschodniej Ukrainie, złe stosunki z większością państw zachodnich, kłopoty ekonomiczne i wreszcie brak realnych zdolności wpływania na sytuację w Korei Północnej – nie jest zdolna do deprecjacji znaczenia Chin w regionie. Mimo podporządkowywania sobie przez Chińczyków pod względem ekonomicznym znacznych obszarów Syberii Władimir Putin i jego otoczenie z dużą

70 O. Pietrewicz, *Korea Północna jako państwo negocjacji, presji i szantażu*, rozm. przepr. B. Adach, „Teologia Polityczna” [online], 22 V 2017 [dostęp: 14 IV 2020], dostępny w internecie: <<http://www.teologiapolityczna.pl/oskar-pietrewicz-korea-polnocna-jako-panstwo-negocjacji-presji-i-szantażu>>.

71 S. Ramani, *Russia's love affair with North Korea*, „The Diplomat” [online], 13 II 2017 [dostęp: 15 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://thediplomat.com/2017/02/russias-love-affair-with-north-korea/>>.

wstrzemięźliwością odnoszą się do chińskich poczynań, mając świadomość, że dobre stosunki z Chinami są konieczne do równoważenia wpływów amerykańskich w Europie i anglosaskich na Bliskim Wschodzie, co stanowi dla rosyjskiego prezydenta dużo ważniejsze zagrożenie niż problem koreański. W związku z tym Kreml nie będzie skłonny do podważania dominującej roli Chin w rozwiązaniu opisywanego konfliktu.

W niniejszej analizie nie powinniśmy zapomnieć o postępującej obecnie na świecie epidemii koronawirusa, szczególnie w odniesieniu do Azji Wschodniej i Europy. W momencie wybuchu pandemii w chińskim mieście Wuhan władze w Pjongjangu zamknęły własne granice, co było ryzykownym posunięciem dla północnokoreańskiej gospodarki, gdyż handel z Państwem Środka stanowi niemal 90 procent całości handlu zagranicznego Korei Północnej⁷². Oznaką rosnącej pewności siebie Kima był test raketowy, przeprowadzony jeszcze w styczniu 2020 r. Tą ostentacyjną manifestacją siły chciał on podkreślić, że powrót do rokowań ze Stanami Zjednoczonymi będzie możliwy jedynie w przypadku, jeśli Waszyngton zdecyduje się na zniesienie wszelkich restrykcji wobec Pjongjangu. Według Ankita Pandy i Vipin Narang Kim jest wyraźnie zadowolony z powrotu do dawnej retoryki, tym bardziej że stosunki z Chinami są dużo lepsze niż wcześniej⁷³. Nie ulega także wątpliwości, że tuszowanie przypadków koronawirusa w KRLD jest nie tyle związane z obawą buntu społecznego, co wynika z chęci ukrycia odpowiedzialności strony chińskiej za wybuch pandemii. Wprawdzie nie jest jasne, kto mógł zapoczątkować epidemię, to jednak jest wysoce możliwe, że władze chińskie od wystąpienia pierwszych przypadków tego zjawiska na przełomie 2019 r. i 2020 r. tuszowały liczbę zachorowań, a lekarza sugerującego zaniedbania władz napiętnowano przed jego rychłą śmiercią wywołaną śmiercionośnym wirusem⁷⁴. O rze-

72 S. H. Kim, *The coronavirus is making U.S.-North Korea-South Korean relations worse*, „The National Interest” [online], 2 IV 2020 [dostęp: 16 V 2020], dostępny w internecie: <<https://nationalinterest.org/blog/korea-watch/coronavirus-making-us-north-korea-south-korean-relations-worse-140072>>.

73 A. Panda, V. Narang, *Why North Korea is testing missiles again*, „Foreign Affairs” [online], 16 V 2019 [dostęp: 17 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/north-korea/2019-05-16/why-north-korea-testing-missiles-again>>.

74 *Chiny: Zmarł lekarz, który ostrzegał przed epidemią koronawirusa*, TVP Info [online], 6 II 2020 [dostęp: 12 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.tvp>

czywistej skali rozprzestrzenienia się choroby w Korei Północnej powiedział jeden z uciekinierów do Chin w kwietniu 2020 r., twierdząc, że jej skala „przekracza naszą wyobraźnię”, a komunikaty władz dotyczące epidemii nazywał „absurdalnym kłamstwem”. Ujawnienie masowych zakażeń wirusem COVID-19 przy granicy z Chinami utwierdziłoby zaś światową opinię publiczną w przekonaniu, że wirus wywodzi się z Chin⁷⁵.

Nie wiadomo też, jak pojawiające się spekulacje o zdrowiu Kim Dzong Una, będącego niedawno rzekomo w stanie krytycznym⁷⁶, przyczynią się do osłabienia obopólnych więzi. W chwili obecnej jednak nawet ewentualna śmierć przywódcy nie zmieni znacząco układu sił w polityce zagranicznej partii północnokoreańskiej, gdyż coraz istotniejszą w niej rolę odgrywa siostra dyktatora, Kim Jo Dzong, ciesząca się jego pełnym zaufaniem. Z drugiej jednak strony otwarte pozostaje pytanie, czy będąc kobietą, zostanie ona zaaprobowana przez starszych działaczy partyjnych oraz wojskowych, uważających, że ze względu na wielowiekową tradycję państwa i wieloletnią partii na jej czele powinien stać mężczyzna. Osłabienie pozycji rodziny Kimów może przyczynić się do pogłębienia korelacji między Chinami a Koreą Północną, gdyż północnokoreańska armia, mająca ściśle powiązania z Chińską Armią Ludowo-Wyzwoleńczą, opowiada się za zacieśnieniem zależności, obecnych szczególnie za czasów Kim Dzong Ila, uważającego Chiny za główną ostoję sprawowanej przez siebie dyktatury. Aktualnie jednak jest mało prawdopodobne, żeby w stosunkach politycznych Chiny–Korea Północna doszło do znaczącego przełomu, co nie znaczy, że nie jest możliwe rozwinięte strategiczne partnerstwo.

info/46533625/chiny-zmarl-lekarz-ktory-ostrzegal-przed-epidemia-koronawirusa>.

- 75 M. Havis, *True scale of North Korea's coronavirus deaths 'very likely exceeds imagination' and is being hidden to avoid embarrassing China, defector warns*, „Daily Mail” [online], 24 IV 2020 [dostęp: 02 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.dailymail.co.uk/news/article-8252613/True-scale-North-Koreas-coronavirus-deaths-likely-exceeds-imagination-defector-warns.html>>.
- 76 C. Sang-Hun, *South Korea confident that rumors of Kim Jong-un illness are wrong*, „The New York Times”, 26 IV 2020 [dostęp: 07 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.nytimes.com/2020/04/26/world/asia/kim-jong-un-health.html>>.

Relacje ekonomiczne ChRL–KRLD

W zasięgu naszych rozważań powinien znaleźć się jeszcze jeden wątek – kontakty gospodarcze obu podmiotów w dobie rządów Xi Jinpinga. Trafnym wydaje się przypuszczenie, że w obliczu łagodzenia retoryki KRLD w przedmiocie zbrojeń nuklearnych władze chińskie skłonne są do zwiększenia pomocy ekonomicznej dla północnokoreańskiego reżimu. Wcześniej nie było to możliwe. Na ograniczenie współpracy gospodarczej Chiny–Korea Północna spory wpływ wywarła wspomniana wcześniej śmierć Dżang Songthaeka w 2013 r., odpowiadającego za kwestie gospodarcze i wyrażającego wolę zacieśnienia współpracy z Pekinem⁷⁷. Wówczas to strona chińska, niezadowolona z postępów m.in. w tworzeniu specjalnych stref ekonomicznych wzdłuż granicy obu państw, nie była skłonna do dalszego umacniania więzi ekonomicznych. Sytuacji nie poprawiało także nastawienie polityków z Korei Północnej. Mimo zainicjowania przez Kim Dzong Una reform ekonomicznych w dalszym ciągu w koreańskich elitach władzy – podobnie jak za rządów Kim Dzong Ila – pokutowała z jednej strony chęć współpracy w dziedzinie handlu przygranicznego z Pekinem, ale z drugiej – pragnienie nagłego wycofania się z reform i powrót do wcześniejszej stagnacji⁷⁸. Dopiero ograniczenie roli armii w systemie politycznym państwa północnokoreańskiego i wzrost znaczenia Partii Pracy Korei oraz samego przywódcy spowodowały przyspieszenie zmian gospodarczych. Według Li Tingting z Uniwersytetu Pekijskiego Kim Dzong Un będzie zmierzał w stronę kontynuacji reform ekonomicznych, usuwając istniejące przeszkody instytucjonalne⁷⁹. Nie ulega wątpliwości, że w interesie Pekinu zmiany gospodarcze w Korei Północnej na wzór chiński są także wskazane, gdyż doprowadziłyby do spadku liczby uciekinierów z KRLD do Chin.

Ze względu na trudności w sforsowaniu linii demarkacyjnej między Północą a Południem to właśnie Chiny stanowią od lat główny kierunek ucieczek mieszkańców Korei Północnej. Postawę chińskiego reżimu wobec nich musimy rozpatrywać w dwóch aspektach. Jakkolwiek chiński

77 E. Albert, *The China-North Korea relationship*.

78 D. K. Nanto, *Increasing dependency: North Korea's economic relations with China*, „Korea's Economy” 2011, vol. 27, s. 75.

79 L. Tingting, *The economy of DPRK under Kim Jong Un. Review, analysis and prospects*, „China International Strategy Review” 2015, s. 302.

strażnicy graniczni niejednokrotnie odsyłają zbiegów z powrotem, to jednak pewną ich liczbę przyjmują jako pracowników istotnych dla rozwoju własnej gospodarki. Co jest istotne, w czasie obustronnego zaognienia napięć w 2017 r. czynniki rządzące w Chinach podkreślały okrucieństwo północnokoreańskich służb specjalnych wobec uciekinierów⁸⁰. Generalnie rzecz ujmując, władze chińskie traktują sprawę uchodźców północnokoreańskich instrumentalnie, wiedząc, że nagłaśnianie podobnych przypadków represji ze strony reżimu Kimów może także wywołać dyskusję o przestrzeganiu praw człowieka w samych Chinach. O postawie Pekinu wobec uciekinierów z Korei Północnej dobrze świadczy raport *Korea Future Initiative, Sex Slaves: The Prostitution, Cybersex & Forced Marriage of North Korean Women & Girls in China*. Wynika z niego, że północnokoreańskie kobiety i dziewczynki padają ofiarami chińskich przestępców, będąc niejednokrotnie zmuszane do małżeństw z Chińczykami i nakłaniane siłą do prostytucji⁸¹. Umotywowane jest przypuszczenie, że upublicznianie tego typu informacji przez organizację Korea Future Initiative z Londynu mogło być próbą zachodniego nacisku na KPCh w celu wprowadzenia sankcji i zmuszenia chińskich władz do przerwania współpracy z Koreą Północną.

Po kolejnym, szóstym teście nuklearnym Korei Północnej we wrześniu 2017 r. Chiny zdecydowały się na wprowadzenie wyraźnych ograniczeń dostaw ropy już w październiku, zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ. Krótkoterminowe sankcje chińskie doprowadziły do gwałtownego wzrostu cen benzyny w KRLD⁸². Dane dotyczące handlu pokazały stopniowy spadek eksportu Korei Północnej w 2017 r., z wyjątkiem wzrostu w sierpniu tego samego roku, tj. przed wprowadzeniem przez Radę Bezpieczeństwa zakazu importu węgla z Korei Północnej. Wartość eksportu w 2018 r. spadła już o około 30 procent w porównaniu do roku poprzedniego – z 3,6 miliarda dolarów USA do 2,5 miliarda dolarów. Co ważne, w 2019 r. ponow-

80 W. Tomaszewski, *Chiny porzucają dynastię Kimów*.

81 Pawk, *Uciekają z Korei Północnej, w Chinach trafiają na handlarzy ludźmi. Cena? 146 dolarów*, *Gazeta.pl*, 25 V 2019 [dostęp: 13 IV 2020], dostępny w internecie: <<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,166611,24825367,uciekaja-z-korei-polnocnej-w-chinach-trafiaja-na-handlarzy.html>>.

82 Y. Jiang, *Concerns over nukes have been growing in Beijing sanctions are an important tool in China's North Korea Diplomacy*, „Danish for International Studies”, February 2019, s. 3.

nie wzrosła do blisko 2,9 miliarda dolarów⁸³. O takiej poprawie bilateralnych korelacji świadczą inne dane, z których wynika, że mimo sankcji, wartość chińskiego eksportu do Korei Północnej, bez uwzględnienia towarów zakazanych, pozostaje na tym samym poziomie lub wręcz rośnie – dotyczy to np. zegarków. Dlatego nie doszło do długo oczekiwanego kryzysu związanego z wartością twardej waluty w Pjongjangu, stosunkowo stabilne pozostają także ceny żywności⁸⁴.

Nowym etapem w kontaktach gospodarczych było podjęcie przez Kima rozmów ze Stanami Zjednoczonymi w czerwcu 2018 r. Nie tylko złagodziły one znacząco chińskie restrykcje ekonomiczne wobec Korei Północnej, ale także przyczyniły się do zwiększenia zainteresowania Chińczyków wymianą handlową z KRLD. Mimo utrzymywania przez Radę Bezpieczeństwa ONZ restrykcji ekonomicznych i spadku chińskiego importu z KRLD aż o 88 procent, a eksportu o 33 procent władze w Pekinie wyraziły zgodę na zintensyfikowanie wymiany przygranicznej, w ramach której można kupić paliwo, owoce morza, jedwabniki czy telefony komórkowe⁸⁵. Formalnie jednak w dalszym ciągu Chiny deklarują podtrzymanie sankcji wobec reżimu w Pjongjangu, m.in. w kwestii zakazu importu węgla, żelaza, ołowiu czy tekstyliów⁸⁶. Jednocześnie są krytykowane przez społeczność międzynarodową za zbyt luźne egzekwowanie ograniczeń⁸⁷. Trzeba jednak zaznaczyć, że sankcje od dawna nie są przeszkodą dla ekspansywnej polityki Kim, gdyż kraj ten zdaje sobie sprawę, że dopóki otrzymuje pomoc finansową od Chin, reżim przetrwa⁸⁸. Mając na uwadze potencjalne koszty wizerunkowe, rząd chiński od 2018 r. poszukuje możliwości zwiększenia swojej obecności w KRLD, próbuje zachęcić swoich północnokoreańskich partnerów do podjęcia reform ekonomicznych i zacieśnienia współpracy w tej materii, a także ma świadomość, że zmiany gospodarcze w Korei Północnej mogą przyczynić się do ograniczenia presji na Chiny ze strony pozostałych

83 D. Wertz, *China-North Korea trade: parsing the data*, 38North, 25 II 2020 [dostęp: 16 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.38north.org/2020/02/dwertz022520/>>.

84 D. Wertz, *China-North Korea trade...*

85 E. Albert, *The China-North Korea relationship*.

86 Ł. Jureńczyk, *Międzynarodowe uwarunkowania...*, s. 29.

87 A. Cathcart, C. Green, *Xi's belt: China-North Korea...*, s. 131.

88 M. Danielewski, *Priorytety polityki...*, s. 230.

krajów Azji Wschodniej oraz Stanów Zjednoczonych. Celem takich działań Pekinu jest pośrednio również umocnienie reżimu północnokoreańskiego. W zamian za przychylne stanowisko Kim Dzong Una Chiny są gotowe wspierać Pjongjang gospodarczo, oczekując realizowania polityki zgodnej z ich interesami narodowymi.

Także na szczytach władzy w Korei Północnej można zauważyć pewną ewolucję współpracy gospodarczej z Chinami. Kim Dzong Un zdaje sobie sprawę, że potrzebuje ich wsparcia nie tylko dla ogólnego rozwoju kraju, ale również na wypadek, gdyby dwustronne rozmowy ze Stanami Zjednoczonymi nie przyniosły wymiernych korzyści⁸⁹. Ponadto ChRL i KRLD mają uzupełniającą się strukturę gospodarczą, gdyż Chiny nadal potrzebują zasobów i zdobywania nowych międzynarodowych rynków, a Korea Północna potrzebuje nowoczesnych technologii oraz wzrostu znaczenia sektora prywatnego i działań na rzecz rozwoju przedsiębiorczości. W tym celu doświadczenie chińskie w modernizacji ekonomicznej może okazać się bardzo przydatne. Zacieśnianie stosunków gospodarczych między obu krajami będzie z pewnością w przyszłości intensyfikowane⁹⁰.

Zakończenie

Rekapitulując niniejsze rozważania, można założyć, że stosunki chińsko-północnokoreańskie mogą w przyszłości ulec znacznej poprawie, przybierając formę strategicznego partnerstwa, lecz dużo w tej materii będzie zależało od rokowań atomowych między Koreą Północną a Stanami Zjednoczonymi. Jest prawdopodobne, że chińscy komuniści uzależniają dobre stosunki z KRLD od postępu w tych negocjacjach i rezygnacji Pjongjangu z broni nuklearnej. Z drugiej jednak strony ChRL obawia się możliwego nadmiernego zbliżenia Korei Północnej z Waszyngtonem, co mogłoby oznaczać osłabienie wpływów chińskich w Azji Wschodniej. Rządzący Chinami komuniści próbują pokazać, że to oni w dalszym ciągu odgrywają na Półwyspie Koreańskim decydującą rolę. W obliczu konfliktu między USA a Chinami w sferze politycznej i handlowej Xi Jinping może

89 P. Mohan, *Future prospects of...*

90 P. Jianyi, *China-North Korea economic relations*, [w:] *Outside looking in: A view into the North Korean economy*, eds J. Kim, H. Minjeong, Asan Institute for Policy Studies, September 2014, s. 95.

zażądać od swojego północnokoreańskiego odpowiednika pełnego poparcia w sporze ze Stanami Zjednoczonymi w zamian za ewentualne korzyści gospodarcze. Jednakże ewentualne opowiedzenie się Kim Dzong Una po stronie Chin może napotkać na pewną przeszkodę. Dyktator, nawiązując do prowadzonej przez Kim Ir Sena w okresie zimnej wojny polityki niezależności między dwoma mocarstwami – Chińską Republiką Ludową oraz Związkiem Sowieckim – może próbować balansować nie tylko między USA, Chinami i Koreą Południową, ale także Rosją. Choć Federacja Rosyjska odgrywa obecnie jedynie pomocniczą wobec Chin rolę w konflikcie koreańskim, to jednak otwarcie się Kima na Rosję, uwiarygodnione jego wizytą w Soczi w 2019 r., może stanowić sygnał dla Chin, że jeśli wzajemne relacje się pogorszą, to Korea Północna będzie miała możliwość szukania alternatywnego sojusznika. Zasadne jest jednak przypuszczenie, że przywódca Partii Pracy Korei lekceważy uzależnienie gospodarcze swojego kraju od Państwa Środka, skutkujące powtarzającymi się i przybierającymi na sile problemami ekonomicznymi w sytuacji nałożenia restrykcji przez Chińczyków. Z tego też względu prowadzenie niezależnej wobec władz w Pekinie polityki stanowi bardzo poważny problem. Niewątpliwie ChRL będzie dążyła do utrzymania kontroli nad swoim sąsiadem, nie chcąc stracić jedyne go przychylnego sobie państwa w Azji Wschodniej. Taki stan rzeczy będzie umacniać się wraz z narastaniem niezgodności w stosunkach USA-Chiny. Zarówno w interesie Korei Północnej, jak i Chin leży zacieśnienie wzajemnych kontaktów w dobie coraz większej rywalizacji pomiędzy wszystkimi krajami Azji Wschodniej, szczególnie między Koreą Południową a Japonią. Z tej też przyczyny, mimo braku wzajemnego zaufania, należy spodziewać się utrwalenia zależności między Chinami a Koreą Północną.

Bibliografia

- Akiyama N., *Maintaining alliances after Trump–Kim summit diplomacy*, [w:] *Geopolitical implications of a new era on the Korean Peninsula*, eds N. Akiyama, P. M. Cronin, A. M. Denmark, Y. Soeya, dostępny w internecie [dostęp: 21 IV 2020]: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/asia_190208_geopolitical_implications_of_a_new_era_on_the_korean_peninsula_report_web.pdf>.
- Albert E., *The China–North Korea relationship*, Council on Foreign Relations, 25 VI 2019 [dostęp: 05 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.cfr.org/background/china-north-korea-relationship>>.

- Barannikova A., *United States–DPRK relations – is normalization possible?*, Center for Strategic and International Studies, Washington 2019.
- Bayer J., Dziak W., *Korea&Chiny*, tom 1: *Strategia i polityka*, ISP PAN, Warszawa 2006.
- Bisley N., *What's China's relationship with North Korea really like*, La Trobe University, dostępny w internecie [dostęp: 11 IV 2020]: <<https://www.latrobe.edu.au/nest/whats-chinas-relationship-north-korea-really-like>>.
- Boc A., *Does China's 'alliance treaty' with North Korea still matter?*, „The Diplomat” [online], 26 VI 2019 [dostęp: 14 V 2020], dostępny w internecie: <<https://thediplomat.com/2019/07/does-chinas-alliance-treaty-with-north-korea-still-matter>>.
- Cathcart A., Green C., *Xi's belt: China-North Korea relations*, [w:] *Chinese foreign policy under Xi. Politics in Asia*, ed. T. B. Hoo, Routledge, London 2017.
- China's role in North Korea. Nuclear and peace negotiations*, United States Institute of Peace, Washington 2019, (USIP Senior Study Group Final Report, no. 2), dostępny w internecie [dostęp: 19 IV 2020]: <https://www.usip.org/sites/default/files/2019-04/chinas_role_in_north_korea_nuclear_and_peace_negotiations.pdf>.
- Ciao L., *The formation of the third generation of leadership system of North Korea and the development of its foreign policy toward China*, „International and Strategic Studies Report” 2014, no. 10, dostępny w internecie [dostęp: 12 XII 2020], <<http://en.iiss.pku.edu.cn/research/bulletin/1622.html>>
- Dziak W., *Kim Dzong Il*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004.
- Eberstadt N., Coblin A., *Dependencia, North Korea style*, The Asan Institute for Policy Studies, Issue Brief 32, 6 XI 2014.
- Chiny: Zmarł lekarz, który ostrzegł przed epidemią koronawirusa*, TVP Info [online], 6 II 2020 [dostęp: 12 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.tvp.info/46533625/chiny-zmarl-lekarz-ktory-ostrezgal-przed-epidemia-koronawirusa>>.
- Cordesman A. H., Burke A. A., Molot M., *China and the US: cooperation, competition and/or conflict. An experimental assessment*, Center For Strategic And International Studies, Washington 2019.
- Danielewski M., *Priorytety polityki zagranicznej Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej i Republiki Korei*, „Świat Idei i Polityki” 2017, t. 16.
- Dhawan R. K., *China and its peripheries contentious relations with North Korea*, Institute of Peace And Conflict Studies, New Delhi 2013 (Issue Brief, 231).
- Dingli S., *North Korea's strategic significance to China*, „China Security”, Autumn 2006, vol. 2, issue 3.
- Foreign Ministry spokesperson Geng Shuang's regular press Conference on June 12, 2018, dostępny w internecie [dostęp: 24 IV 2020]: <https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1568234.shtml>.
- Havis M., *True scale of North Korea's coronavirus deaths 'very likely exceeds imagination' and is being hidden to avoid embarrassing China, defector warns*, „Daily Mail” [online], 24 IV 2020 [dostęp: 02 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.dailymail.co.uk/news/article-8252613/True-scale-North-Koreas-coronavirus-deaths-likely-exceeds-imagination-defector-warns.html>>.

- Jang Y., Son D., *Sino-DPRK geopolitical curse behind Kim Jong-un's olive branch*, „Pacific Focus-Inha Journal Of International Studies” 2020, vol. 35, issue 1.
- Jiang Y., *Concerns over nukes have been growing in Beijing sanctions are an important tool in China's North Korea Diplomacy*, „Danish for International Studies”, February 2019.
- Jianyi P., *China-North Korea economic relations*, [w:] *Outside looking in: A view into the North Korean economy*, eds J. Kim, H. Minjeong, Asan Institute for Policy Studies.
- Jiawen C., *Why economic sanctions on NorthKorea fail to work?* „China Quarterly of International Strategic Studies” 2017, vol. 3, issue 4.
- Jones C., Teitt S., *Introduction: China-North Korea relations*, [w:] *China-North Korea Relations. Between development and security*, eds C. Jones, S. Teitt, School of Political Science and International Studies, The University of Queensland, Northampton 2020.
- Ji D., *Marking treaty anniversary, party daily praises “inseparable” China-N. Korea ties*, NK News, 11 VII 2019 [dostęp: 19 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.nknews.org/2019/07/marking-treaty-anniversary-party-daily-praises-inseparable-china-n-korea-ties/>>.
- Jureńczyk Ł., *Międzynarodowe uwarunkowania postawy Chińskiej Republiki Ludowej wobec programu nuklearnego Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w XXI wieku*, „Roczniki Humanistyczne” 2019, t. 67, z. 9.
- Kang C., *The security outlook of the Republic of Korea*, [w:] *CSCAP, Regional Security Outlook 2020*, eds R. Huisken, K. Brett, A. Milner, R. Smith, P. Vermonte, J. Wanandi, Council For Security Cooperation In the Asia-Pacific, Canberra 2019.
- Każmierczak K., *Spekulacje na temat wizyty Kim Dzong Una w Chinach*, Kresy.pl, 27 III 2018 [dostęp: 20 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://kresy.pl/wydarzenia/spekulacje-na-temat-wizyty-kim-dzong-una-w-chinach-video/>>.
- Kim I., *Sanctions for nuclear inhibition: Comparing sanctions conditions between Iran and North Korea*, „Asian Perspective” 2019, no. 1.
- Kim J., *China and regional security dynamics on the Korean Peninsula*, Carnegie Endowment for International Peace [online], 18 III 2020 [dostęp: 12 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://carnegieendowment.org/2020/03/18/china-and-regional-security-dynamics-on-korean-peninsula-pub-81235>>.
- Kim H. J., Hyung K. T., *China, North Korea look to strengthen ties amid US disputes*, AP News, 19 VI 2019 [dostęp: 11 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.apnews.com/doef246c46514c38b884266cbf9e640b>>.
- Kim ostrzega armię USA. Czy to dlatego, że dostał prezent od Chin?*, PolskieRadio24.pl, 7 VIII 2019 [dostęp: 29 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2352090,Kim-ostrzega-armie-USA-Czy-dlatego-ze-dostal-prezent-od-Chin>>.
- Kim S. H., *The coronavirus is making U. S.-North Korea-South Korean relations worse*, „The National Interest” [online], 2 IV 2020 [dostęp: 16 V 2020], dostępny w internecie: <<https://nationalinterest.org/blog/korea-watch/coronavirus-making-us-north-korea-south-korean-relations-worse-140072>>.

- Korea Północna przez sankcje ONZ ma problemy nawet z papierem*, wnp.pl, 22 II 2018 [dostęp: 13 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/korea-polnocna-przez-sankcje-onz-ma-problemy-nawet-z-papierem,318052.html>>.
- Korea's choice in 2019*, Asan Institute for Policy Studies, Issue Brief 2019, no. 01.
- Lee C. M., *Prospects for US-South Korean-Japanese trilateral security cooperation in an era of unprecedented threats and evolving political forces*, Atlantic Council Scowcroft Center For Strategy And Security, Washington 2018.
- Lele A., *Hanoi summit: A Kim-Trump fiasco*, Society for the Study of Peace and Conflict, New Delhi 2019, (SSPC Issue Brief, March 13).
- Mohan P., *Future prospects of Beijing-Pyongyang relations*, Observer Research Foundation, 3 VII 2019 [dostęp: 20 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.orfonline.org/expert-speak/future-prospects-of-beijing-pyongyang-relations-52689/>>.
- Nanto D. K., *Increasing dependency: North Korea's economic relations with China*, „Korea's Economy” 2011, vol. 27.
- Osnos E., *The biggest winner at the US-North Korea summit – China*, „The New Yorker” [online], 12 VI 2018 [dostęp: 17 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://www.newyorker.com/news/daily-comment/the-biggest-winner-at-the-us-north-korea-summit-china>>.
- Pacula P., *Relacje Chin z wybranymi państwami w Azji Południowo-Wschodniej i Wschodniej i ich wpływ na bezpieczeństwo w regionie*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 2.
- Panda A., Narang V., *Why North Korea is testing missiles again*, „Foreign Affairs” [online], 16 V 2019 [dostęp: 17 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/north-korea/2019-05-16/why-north-korea-testing-missiles-again>>.
- Pawk, *Uciekają z Korei Północnej, w Chinach trafiają na handlarzy ludźmi. Cena? 146 dolarów*, Gazeta.pl, 25 V 2019 [dostęp: 13 IV 2020], dostępny w internecie: <<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,166611,24825367,uciekaja-z-korei-polnocnej-w-chinach-trafiaja-na-handlarzy.html>>.
- Pietrewicz O., *Korea Północna jako państwo negocjacji, presji i szantażu*, rozm. przepr. B. Adach, „Teologia Polityczna” [online], 22 V 2017 [dostęp: 14 IV 2020], dostępny w internecie: <<http://www.teologiapolityczna.pl/oskar-pietrewicz-korea-polnocna-jako-panstwo-negocjacji-presji-i-szantazu>>.
- Pietrewicz O., *Półwysep Koreański w polityce mocarstw w XXI wieku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2014, nr 1(44).
- Ramani S., *Russia's love affair with North Korea*, „The Diplomat” [online], 13 II 2017 [dostęp: 15 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://thediplomat.com/2017/02/russias-love-affair-with-north-korea/>>.
- Revere E. J. R., *Lips and teeth. Repairing China-North Korea relations*, Brookings, November 2019, dostępny w internecie: [dostęp: 16 IV 2020]: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/11/FP_20191118_china_nk_revere.pdf>.
- Romański R., *Chiny zapowiadają wielki plan wobec Korei Północnej*, Business Insider Polska, dostępny w internecie [dostęp: 30 IV 2020]: <<https://businessinsider>>.

- com.pl/polityka/chiny-zapowiadaja-wielki-plan-wobec-korei-polnocnej-przed-
g20/ohnqdt>.
- Roy D., *Strategic ramifications of the North Korea nuclear weapons crisis*, [w:] *The North Korea Crisis and regional responses*, eds U. Vyas, C. C. Chen, D. Roy, East-West Center, Honolulu 2015.
- Scobell A., *China and North Korea. Bolstering a buffer or hunkering down in Northeast Asia?*, Testimony presented before the US–China Economic and Security Review Commission on June 8, 2017, RAND Corporation, Santa Monica 2017.
- Shiffrinson J., *Security in Northeast Asia. Structuring a settlement*, „Strategic Studies Quarterly”, Summer 2019, vol. 13, issue 2.
- Sang-Hun C., *South Korea confident that rumors of Kim Jong-un illness are wrong*, „The New York Times”, 26 IV 2020 [dostęp: 07 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.nytimes.com/2020/04/26/world/asia/kim-jong-un-health.html>>.
- Snyder, S. Byun S. W., *China–Korea relations. How does China solve a problem like North Korea?*, „Comparative Connections” 2013, vol. 15, issue 2, .
- Stelmach A., *Szczyt Trump–Kim Dzong Un i rola Chin*, Pch4.pl, 12 VI 2018 [dostęp: 22 IV 2020], dostępny w internecie: <<http://www.pch24.pl/szczyt-trump-kim-dzong-un-i-rola-chin-60892.i.html#ixzz5w94MUSnu>>.
- Strnad G., *Korea – polityka Południa wobec Północy w latach 1948–2008. Zmiana i kontynuacja*, Instytut Zachodni, Poznań 2014.
- Strnad G., *Rozmowy sześciostronne- dyplomatyczne wyzwanie wobec problemu denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego*, „Przegląd Strategiczny” 2014, nr 7.
- Stueck W., *The Korean war. An international history*, Princeton University Press, New York 1995.
- Tiezzi S., *Xi’s North Korea visit. All style, no substance?*, „The Diplomat” [online], 22 VI 2019 [dostęp: 17 IV 2020], dostępny w internecie: <<https://thediplomat.com/2019/06/xis-north-korea-visit-all-style-no-substance/>>.
- Tingting L., *The economy of DPRK under Kim Jong Un. Review, analysis, and prospects*, „China International Strategy Review”, Institute of International and Strategic Studies, Peking University, Beijing 2015.
- Tomaszewski W., *Chiny porzucają dynastię Kimów*, CSPA, 3 VII 2015 [dostęp: 11 V 2020], dostępny w internecie: <<http://www.polska-azja.pl/w-tomaszewski-chiny-porzucaja-dynastie-kimow/>>.
- Tuosheng Z., *Prospects for the North Korea nuclear issue and the security situation on the Korean Peninsula*, „International and Strategic Studies Report” 2018, nr 64, Institute of International and Strategic Studies, Peking University, dostępny w internecie [dostęp: 10 XII 2020]: <<http://en.iiss.pku.edu.cn/research/bulletin/3180.html>>.
- Tuosheng Z., *Thoughts and recommendations on China’s policy toward the Korean Peninsula and the North Korean nuclear issue*, „International and Strategic Studies Report” 2017, no. 49, Institute of International and Strategic Studies, Peking University, dostępny w internecie [dostęp: 12 XII 2020]: <<http://en.iiss.pku.edu.cn/research/bulletin/2884.html>>.

- Wertz D., *China-North Korea trade. Parsing the data*, 38North, 25 II 2020 [dostęp: 16 V 2020], dostępny w internecie: <<https://www.38north.org/2020/02/dwertz-022520/>>.
- Zhang W., *Neither friend nor big brother: China's role in North Korean foreign policy strategy*, „Palgrave Communications” 2018, no. 4(16).
- Zheng J., *The North Korea problem and China: Interests, debates, and roadmaps*, [w:] *The North Korea crisis and regional responses*, eds U. Vyas, C. C. Chen, D. Roy, East-West Center, Honolulu 2015.